

**UCHWAŁA NR XXXVII/876/2021
RADY MIEJSKIEJ W BIELSKU-BIAŁEJ**

z dnia 18 listopada 2021 r.

**w sprawie Miejskiego Programu Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących
Przemoc w Rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2021-2030**

Na podstawie art. 4 ust. 4 i art. 9 ust. 1 oraz art. 92 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920, Dz. U. z 2021 r. poz. 1038, 1834) oraz art. 6 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 t.j.),

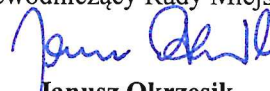
**Rada Miejska
uchwala**

§ 1. Przyjąć Miejski Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2021-2030.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Bielska-Białej.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

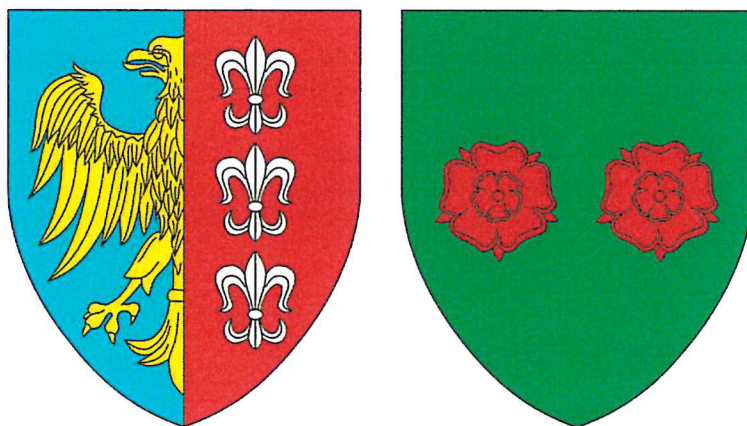
Przewodniczący Rady Miejskiej

Janusz Okrzesik

Załącznik do uchwały Nr XXXVII/876/2021

Rady Miejskiej w Bielsku-Białej

z dnia 18 listopada 2021 r.

**MIEJSKI PROGRAM ODDZIAŁYWAŃ KOREKCYJNO-EDUKACYJNYCH
DLA OSÓB STOSUJĄCYCH PRZEMOC W RODZINIE
DLA BIELSKA-BIAŁEJ NA LATA 2021-2030**

BIELSKO-BIAŁA 2021

Spis treści

- I. Podstawy prawne Programu.
- II. Przemoc w rodzinie jako zjawisko wieloaspektowe i interdyscyplinarne. Założenia ogólne Programu.
- III. Modele przemocy w programach dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Społeczne i kulturowe źródła oraz okoliczności towarzyszące przemocy w rodzinie.
- IV. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Bielska-Białej w odniesieniu do rozmiaru tego zjawiska w Polsce oraz podsumowanie realizacji *Miejskiego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2014-2020*.
- V. Analiza SWOT.
- VI. Założenia, cele i rezultaty Programu oraz jego adresaci.
- VII. Realizatorzy i Partnerzy Programu.
- VIII. Zasady finansowania Programu.
- IX. Harmonogram, monitorowanie i ewaluacja Programu.

I. Podstawy prawne Programu.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w art. 6 ust. 4 pkt 2 wyszczególnia wśród zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiaty, a więc również miasta na prawach powiatu, do których należy Bielsko-Biała, opracowanie i realizację programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie mają na celu powstrzymanie osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym jej używaniem, naukę umiejętności samokontroli i budowania relacji rodzinnych oraz kształtowania umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie. Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie są integralnym elementem kompleksowych działań w zakresie przeciwdziałania przemocy.¹

Rozszerzeniem oferty pomocowej oddziaływań skierowanych do osób stosujących przemoc są programy psychologiczno-terapeutyczne jako zadanie wyznaczone do realizacji dla jednostek samorządu terytorialnego we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Oddziaływania psychologiczno-terapeutyczne mają na celu zmianę nieprawidłowych wzorców zachowań sprawców przemocy oraz poprawę jakości życia rodzin dotkniętych przemocą poprzez rozwijanie i utrwalanie kompetencji osób stosujących przemoc w zakresie komunikacji z najbliższymi bez stosowania przemocy. W wyniku udziału w programach uczestnicy mają szansę na zdobycie lub poszerzenie posiadanej wiedzy na temat sposobów powstrzymywania się od zachowań przemocowych, poprawę zaburzonych przez przemoc relacji z członkami rodziny, zwiększenie umiejętności społecznych oraz utrwalenie wyuczonych, pozytywnych zmian w zachowaniu wobec bliskich. Adresatami oddziaływań mogą zostać osoby, które wyrażają gotowość do osobistej, pogłębionej pracy psychologiczno-terapeutycznej w obszarze zmiany postaw i zachowań wobec członków rodziny. Celem udziału w programach psychologiczno-terapeutycznych osób, które ukończyły wcześniej oddziaływania o charakterze korekcyjno-edukacyjnym jest utrwalenie zmian postaw i zachowań nabytych w ich trakcie.²

Miejski Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2021-2030 stanowi integralną część systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie funkcjonującego w Bielsku-Białej oraz uzupełnia różne formy interwencji prawnych i administracyjnych podejmowanych wobec sprawców przemocy w rodzinie³.

Program zawiera propozycje działań korekcyjno-edukacyjnych, a także uzupełniająco – działań psychologiczno-terapeutycznych oraz edukacyjnych, socjalizacyjnych i wspierających, a także profilaktycznych i terapeutycznych, ukierunkowanych na taką zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko stosowania przez nie przemocy w przyszłości oraz zwiększy ich zdolność do samokontroli i konstruktywnego rozwiązywania problemów w bliskich relacjach. W celu zapobiegania stosowania przemocy w rodzinie proponuje się ofertę zajęć dla osób nie radzących sobie z własną agresją.

Miejski Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2021-2030 określa również zadania wynikające dla Bielska-Białej z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021.

Aktami wykonawczymi do ww. ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, które mają wpływ na realizację niniejszego Programu są m.in.:

- a) rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne,

¹ Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2021, s.43

² Ibidem

³ Profesjonaliści zajmujący się profilaktyką i rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie często unikają używania określeń stygmatyzujących np. „ofiara przemocy, sprawca przemocy”; powszechnie używa się określeń „osoba doświadczająca lub osoba doznająca przemocy”, „osoba pokrzywdzona przemocą”, „osoba stosująca przemoc”; w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i w rozporządzeniach wykonawczych do ustawy używane są określenia „osoba dotknięta przemocą” oraz „ofiara przemocy w rodzinie” i „osoba stosująca przemoc”. W niniejszym Programie użyto zamiennie powołanych wyżej określeń.

- b) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”.

Do uregulowań prawnych problematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie należą również:

- a) Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
- b) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

Założenia Programu nawiązują także do:

- a) Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021,
- b) Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” w obszarze: Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca, w którym wskazano cel operacyjny: Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych. Cel ten zakłada m.in. podnoszenie dostępu do usług wspierających funkcjonowanie rodziny,
- c) Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2020-2030, której celem generalnym jest wysoka jakość życia mieszkańców województwa śląskiego i aktywna społeczność regionalna. Do przeciwdziałania przemocy w rodzinie odnosi się cel strategiczny 6: Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, kierunek działań 6.5: Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie,
- d) Strategii Rozwoju Bielska-Białej do 2030 roku (dobiegł końca okres obowiązywania dotychczasowej Strategii, w czasie prac nad niniejszym Programem trwały prace nad nowym jej kształtem, Program zatem nawiązuje do celów zawartych w projekcie z 12 lipca 2021 r. w obszarze interwencji pod nazwą „Życie”),
- e) Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Bielska-Białej na lata 2021-2030 (dobiegł końca okres obowiązywania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014-2020, w czasie prac nad niniejszym Programem trwały prace nad nowym jej kształtem, Program zatem nawiązuje do celów zawartych w projekcie),
- f) Zaleceń dotyczących opracowania i realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na terenie województwa śląskiego na rok 2021⁴,
- g) Zaleceń dotyczących opracowania i realizacji programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na terenie województwa śląskiego na rok 2021⁵.

II. Przemoc w rodzinie jako zjawisko wieloaspektowe i interdyscyplinarne. Założenia ogólne Programu.

Przemoc w rodzinie nie jest zjawiskiem nowym. Choć istnieje tak długo jak sama rodzina, w Polsce stała się problemem społecznym, o którym zaczęto mówić publicznie dopiero w latach 90. XX wieku. W poszukiwanie skutecznych form przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ochronę i pomaganie ofiarom oraz pracę z jej sprawcami, która wpływa także na bezpieczeństwo ofiar przemocy domowej, angażuje się wielu profesjonalistów i wolontariuszy, organizacji pozarządowych oraz organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego. Zajmowanie się przemocą w rodzinie wymaga wnikliwego zrozumienia złożoności zjawisk występujących w życiu rodzinnym, a także szczególnej troski i rozwagi w trakcie procesu interwencji i pomocy.

Próbie stworzenia precyzyjnego określenia zjawiska przemocy w rodzinie można znaleźć w definicji przyjętej w 1986 r. przez Radę Europy, w której przemocą domową określono każde działanie jednego z członków rodziny lub zaniedbanie, które zagraża życiu, cielesnej i psychicznej integralności lub wolności innego członka tej samej rodziny bądź poważnie szkodzi rozwojowi jego (jej) osobowości.⁶ Ogólną definicję przemocy znaleźć można także u A.Lipowskiej-Teutsch, która stanowi, że pojęcie przemocy w rodzinie obejmuje wszelkie odmiany złego traktowania tych członków rodziny, którzy nie są w stanie skutecznie się bronić.⁷

Pierwszą definicją przemocy w rodzinie w przepisach polskiego prawa powszechnie obowiązującego, przyjętą jednocześnie na użytek niniejszego Programu, jest definicja zawarta w art. 2 pkt 2 ww. ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zgodnie z którą przez przemoc w rodzinie należy rozumieć

⁴ Powyższe zalecenia można znaleźć na stronie internetowej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach, Wydział Rodziny i Polityki Społecznej, Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie:

<https://www.katowice.uw.gov.pl/usluga/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/informacja-dla-sluzb>

⁵ Ibidem

⁶ K.Browne, M.Herbert: Zapobieganie przemocy w rodzinie, PARPA, Warszawa 1999

⁷ A.Lipowska-Teutsch: Rodzina a przemoc, PARPA, Warszawa 1995

jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Członkiem rodziny według art. 2 pkt 1 powołanej wyżej ustawy jest osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, tj. małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, osoba pozostająca we wspólnym pożyciu, a także inna osoba wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca.

Opracowując definicję pojęcia „przemoc w rodzinie”, projektodawcy wzorowali się na roboczej definicji przyjmowanej przez polskich specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (m.in. międzyresortowy zespół „Bezpieczni w rodzinie” działający w Polsce przy Kancelarii Prezydenta RP w latach 1996-1997), według której przemoc w rodzinie to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste (w szczególności godzące w życie lub zdrowie fizyczne i psychiczne). Definicja ta podkreśla, że w przemocy w rodzinie najbardziej istotna jest demonstracja i wykorzystanie siły lub władzy w sposób, który jest krzywdzący dla innych członków rodziny (Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych). Przemocą może być nie tylko zachowanie, które się powtarza, lecz także pojedyncze zachowanie. Ponadto może to być działanie, tj. dokonanie jakiejś czynności lub zaniechanie, czyli niepodjęcie działania.

Definicja powyższa zawiera cztery podstawowe kryteria⁸, na podstawie których rozpoznaje się przemoc w rodzinie:

- Intencjonalność – działania sprawcy⁹ są celowe i zamierzone, nie dzieją się przypadkowo. Ich przypadkowość sprawca często stara się udowodnić. Intencjonalność nie oznacza tylko i wyłącznie celowego zadawania bólu i krzywdzenia ofiary, a dotyczy dążenia do uzyskania kontroli, władzy, bezwzględного posłuszeństwa. W przekonaniu sprawcy on sam jest osobą, która ma wiedzę o tym, co jest dobre dla osoby, którą krzywdzi, w związku z tym uważa, że powinien podejmować decyzje, a inni członkowie rodziny muszą się podporządkować.
- Dysproporcja sił – w rodzinach z problemem przemocy istnieje nierównowaga sił w aspekcie fizycznym, ale także materialnym, psychicznym, kulturowym, społecznym. W wyniku stosowania przemocy dysproporcja ta się pogłębia, ofiara czuje się coraz bardziej bezbronna i bezradna, a sprawca ma coraz większe poczucie bezkarności. Źródłem dysproporcji sił są m.in. wiek, płeć, stan zdrowia, dysponowanie majątkiem.
- Naruszanie godności i praw – w szczególności narażenie ofiary na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia. Sprawca traktuje partnera jak przedmiot odmawiając mu poczucia sprawstwa, podmiotowości, a tym samym narusza jego godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, poniża ofiarę, deprecjonuje ją, ośmiesza, pozbawia prawa do pracy, godziwych warunków życia, tajemnicy korespondencji, ochrony zdrowia, kontaktów z najbliższymi.
- Powodowanie cierpienia i szkód – ofiary traktowane w sposób bezlitosny, niegodny, doznają szkód fizycznych i psychicznych. Często po długotrwałej sytuacji traumatycznej nabierają przekonania, iż zasługują na takie traktowanie.

Przemoc ma różne oblicza i aspekty:

- jest procesem (nie pojawia się nagle, znienacka, tworzy cykle),

⁸ K.Michalska, D.Jaszcak-Kuźmińska: Przemoc w rodzinie, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2007; P.R.Salber, M.D. i E.Taliaferro: O przemocy domowej – Poradnik lekarza pierwszego kontaktu, PARPA, Warszawa 1998; J.Mellibruda: Przemoc domowa. W: O przemocy domowej – Poradnik lekarza pediatry. Praca zbiorowa pod. red. J.Mellibrudy, R.Durdy, H.D.Sasal, PARPA, Warszawa 1998; H.D.Sasal: Niebieskie karty – przewodnik do procedury interwencji policji wobec przemocy w rodzinie, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2005; Wprowadzenie do Programu PARPA – Bezpieczeństwo w rodzinie. W: Niebieska Linia, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 02/99

⁹ Profesjonaliści zajmujący się profilaktyką i rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie często unikają używania określeń stygmatyzujących np. „ofiara przemocy, sprawca przemocy”; powszechnie używa się określeń „osoba doświadczająca lub osoba doznająca przemocy”, „osoba pokrzywdzona przemocą”, „osoba stosująca przemoc”; w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i w rozporządzeniach wykonawczych do ustawy używane są określenia „osoba dotknięta przemocą” oraz „ofiara przemocy w rodzinie” i „osoba stosująca przemoc”. W niniejszym Programie użyto zamiennie powołanych wyżej określeń.

- ma tendencję do powtarzania się (rzadko jest jednorazowym epizodem),
- eskaluje (z czasem przybiera na sile),
- nie jest zjawiskiem niezależnym od udziału człowieka (sprawca jest zdolny do radzenia sobie z siłami, które czynią go sprawcą),
- toczy się w wymiarze: dominacja-uległość,
- odpowiedzialność leży zawsze po stronie sprawcy,
- przemoc przejawia się w różnych formach.

Ze względu na rodzaj zachowań sprawcy specjaliści wyróżniają pięć podstawowych form przemocy w rodzinie. Należą do nich:

1. Przemoc fizyczna – wszelkiego rodzaju działania bezpośrednie z użyciem siły, których rezultatem jest nieprzypadkowe zranienie. Należą do nich m.in. szturchanie, popychanie, odpychanie, ciągnięcie za włosy, uszy, przytrzymywanie, obezwładnianie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką, pięścią lub przedmiotami, oblewanie wrzątkiem lub substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy. Ich skutkiem mogą być opuchlizny, zwichnięcia, złamania, siniaki, rany cięte, klute, poparzenia (papierosowe, od pogrzebacza, żelazka), obrażenia wewnętrzne. Opisując przemoc fizyczną określa się również wskazania do konsultacji i leczenia medycznego. Jest to przemoc najbardziej widoczna, najtrudniejsza do ukrycia, za jej stosowanie zapadają najczęściej wyroki sądowe.
2. Przemoc psychiczna (emocjonalna) – prowadzi do zniszczenia pozytywnego obrazu własnej osoby u jej ofiary, wykorzystując mechanizmy psychologiczne poprzez ośmieszanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie, narzucanie własnych poglądów, ciągłe krytykowanie, kontrolowanie, ograniczanie kontaktów z innymi ludźmi, stosowanie gróźb, szantażowanie. Wobec dziecka polega także na wciąganiu w konflikt osób dorosłych, manipulowanie nim, brak odpowiedniego wsparcia, opieki, uwagi i miłości, kierowanie wobec niego oczekiwań, którym nie jest w stanie sprostać, faworyzowanie jednego z rodzeństwa. Przemoc ta jest najtrudniejszą do udowodnienia. Często zaczyna się niepostrzeżenie, początkowo nie jest dostrzegana nawet przez osoby jej doznające. Zaczyna się od ignorowania potrzeb ofiary, zazdrości, krytykowania jej poglądów, wyglądu, ograniczania kontaktów z bliskimi, a kończy się na groźbach, oczernianiu, oskarżaniu, upokarzaniu, szantażowaniu.
3. Przemoc materialna (ekonomiczna) – prowadzi do całkowitego uzależnienia finansowego ofiary od sprawcy, np. poprzez odbieranie zarobionych pieniędzy, niszczenie własności, uniemożliwianie podjęcia pracy, niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych rodziny, okradanie, zaciąganie kredytów i zmuszanie do zaciągania pożyczek wbrew woli współmałżonka, uniemożliwianie dostępu do wspólnych środków finansowych i dóbr materialnych.
4. Przemoc seksualna - przedmiotowe traktowanie ofiary w celu zaspokajania potrzeb seksualnych sprawcy, m.in. przez wymuszanie nieakceptowanych przez drugą osobę praktyk i zachowań seksualnych, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy ofiara nie jest w pełni tego świadoma, jak również bez pytania jej o zgodę lub w sytuacji, gdy takiego kontaktu się obawia. W przypadku dzieci przemoc ta dotyczy angażowania ich w aktywność seksualną przez osobę dorosłą. Przemoc ta odnosi się do zachowań z kontaktem fizycznym oraz bez kontaktu fizycznego (np. prezentowanie dziecku treści pornograficznych, podglądanie, ekshibicjonizm, krytykowanie zachowań seksualnych).
5. Zaniedbywanie – ciągłe niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych i emocjonalnych, co pogarsza stan zdrowia ofiary i utrudnia jej prawidłowy rozwój. Tę formę przemocy stosują najczęściej osoby dorosłe wobec dziecka, m.in. poprzez odrzucenie emocjonalne, brak zainteresowania jego rozwojem, sytuacją życiową, problemami, stanem zdrowia, higieną, potrzebami żywieniowymi, ubiorem, pozostawianie dziecka bez opieki, nie zapewnianie mu schronienia, bezpieczeństwa, opieki medycznej (m.in. szczepień ochronnych, opieki stomatologicznej).

Powyższe formy przemocy mogą się przenikać. Każda z nich może też występować osobno. Poszczególne formy przemocy najczęściej ze sobą współlistnieją.

Zjawisko przemocy w rodzinie opisuje się także w dwóch innych kategoriach nazwanych przemocą gorącą i chłodną:

1. Przemoc gorąca to gwałtowna erupcja tłumionych uczuć gniewu, frustracji, wściekłości, powodująca agresywne zachowania. To tajemnicze, dynamiczne, naładowane emocjami zjawisko pęknięcia tamy emocjonalnej, która do pewnego momentu powstrzymuje uczucia rodzące się najczęściej z frustracji i niemocy. Źródła tych trudnych uczuć sprawcy tkwią poza rodziną (np. sytuacje konfliktowe w pracy), a sprawca nie radzi sobie z nimi inaczej, jak odreagowując je na członkach rodziny. Towarzyszy mu przy tym poczucie bezkarności oraz przekonanie o bezbronności i bezradności ofiary.

2. Przemoc chłodna, w przeciwieństwie do poprzedniej, nie przejawia się występowaniem tak gwałtownych emocji i agresywnych zachowań. Polega na zrealizowaniu pewnego scenariusza przemocy, zapisanego czasem w obyczaju, kulturze, czasem w pewnym wdrukowanym wzorze psychologicznym. Sprawca realizuje rolę, w którą wpisane jest dokonanie inwazji na cudze terytorium, pogwałcenie dóbr i praw. Przemoc chłodna przyjmuje nieraz postać bardzo rygorystycznego stylu wychowania, autorytarnego traktowania dorosłych członków rodziny. Sprawca jest przekonany o słuszności swoich czynów znajdując dla nich uzasadnienie i usprawiedliwienie („gdybym ich nie bił, nie wyrosłyby na porządnym ludzi”, „to dla jej dobra, inaczej całkowicie się zmarnuje”, „jakbym jej nie doprowadził do porządku, to by w ogóle o dom nie dbała”).

Przemoc w rodzinie najczęściej nie jest jednorazowym zdarzeniem. Często ma długą, nawet kilkunastoletnią historię i zwykle powtarza się według określonych, nietrudnych do zaobserwowania prawidłowości. Jeśli już raz ktoś przekroczył granicę przemocy w kontaktach z bliską osobą, to z dużym prawdopodobieństwem powtórzy to po raz kolejny. Zaobserwowano, że przemoc w rodzinie powtarza się w charakterystycznym schemacie. Na zjawisko to, nazwane cyklem przemocy wobec bliskich, opisane w 1979 r. przez Leonorę Walker, składają się trzy następujące po sobie fazy:

1. Faza narastania napięcia – początkiem cyklu jest wyczuwalny wzrost napięcia. Narastają sytuacje konfliktowe, których przyczyny mogą tkwić poza rodziną, czasem są to błahostki, drobne nieporozumienia. Osoby doznające przemocy określają tę fazę mianem ciszy przed burzą. Sprawca jest rozdrażniony, łatwo wpada w gniew, jest pełen pretensji i uszczypliwości. Jednocześnie przerzuca odpowiedzialność za taki stan rzeczy na ofiarę („widzisz co spowodowałaś, jak się zdenerwowałam”). Mimo starań ofiary, by uspokoić sprawcę poprzez spełnianie jego życzeń, zaczyna pojawiać się agresja. Ofiara usprawiedliwia sprawcę, obwinia siebie, jednak cokolwiek robi lub jakiegokolwiek działania zaniecha, nie jest w stanie zapobiec wybuchowi agresji. Osoba doświadczająca przemocy nie ponosi odpowiedzialności za czyny sprawcy. Każdy pretekst jest dla sprawcy dobry, by zmanifestować swoje niezadowolenie, gniew.
2. Faza ostrej przemocy – to faza, w której wzbierające napięcie eksploduje, powoduje wybuch emocji, często zupełnie niekontrolowany, nieadekwatny do przyczyny podawanej przez sprawcę. Sprawca, zamieniając się w kata, jest nieobliczalny, agresywny wobec rodziny, niszczy sprzęty, zwiększając ryzyko dużych szkód fizycznych, nie zwracając uwagi na krzywdę innych. Osoba krzywdzona odczuwa wówczas przerażenie, bezsilność, poczucie winy, gniew (nie udało jej się zapobiec wybuchowi). Najczęściej po akcie ostrej przemocy ofiara decyduje o szukaniu pomocy, ujawnieniu przemocy, rozstaniu ze sprawcą, uruchomieniu działań prawnych. Całą sytuacją zszokowana jest nie tylko ofiara, ale również sprawca przemocy. Po wyładowaniu gniewu dociera do jego świadomości ogrom szkód, jakie wyrządził i stara się je doraźnie naprawić.
3. Faza miodowego miesiąca – dla sprawcy to czas skruchy, zadośćuczynienia, angażowania się w naprawienie szkód, zapobieżenia konsekwencjom deklaracji poprawy i okazywania miłości. Sprawca przekonuje ofiarę, że przemoc już więcej się nie powtórzy, uwodzi ofiarę, która wbrew zdrowemu rozsądkowi wierzy w to głęboko. W związku ofiary i sprawcy sytuacja poprawia się na tyle, że przypomina tą z początku znajomości. Niedawno gotowa uciec ofiara – zostaje, wycofuje sprawy sądowe, odmawia składania zeznań. Cieszy się namiastką „normalności”. Pozornie ofiara odzyskuje kontrolę nad sytuacją. Niebezpieczeństwo tej fazy polega na tym, że sprawca nie jest w stanie długo pełnić takiej roli, z błahego powodu znowu narasta napięcie i cykl się powtarza, z czasem przybierając na sile. Faza ta daje ofierze złudną nadzieję, opóźnia poszukiwanie pomocy i wychodzenie z kręgu przemocy.

Przedstawione powyżej fazy cyklu przemocy w rodzinie następują kolejno po sobie przybierając na sile. Z czasem skróceniu ulega faza miodowego miesiąca, gdyż doświadczenie uczy sprawcę, że nie musi się tak bardzo starać – ofiara nie realizuje swoich gróźb i zamierzeń. Czasem już sam brak przemocy jest dla ofiary nagradzający. Tym samym u sprawcy narasta poczucie bezkarności, a u ofiary poczucie winy, bezradności i bezsilności. Osoby doświadczające przemocy w wyniku wieloletniego treningu zwykle wyczuwają zbliżające się niebezpieczeństwo, same wywołują awanturę, by mieć już przemoc za sobą. Zjawisko to jest mylące dla osób pomagających, gdyż łatwo założyć prowokację sprawcy przez ofiarę, a zatem przypisać jej winę, w którą sprawca głęboko wierzy i eksponuje ją, podważając wiarygodność ofiary.

Jedną z cech charakteryzujących zachowania osób doświadczających przemocy w rodzinie jest rozchwianie emocjonalne, niepewność, częste, niezrozumiałe zmiany decyzji, ciągłe poczucie zagrożenia. Przemoc w rodzinie, jak każde zdarzenie traumatyczne, skutkować może następstwami w postaci: ostrej reakcji na stres ujawniającej się w okresie miesiąca od traumatycznego wydarzenia, depresji, uzależnienia i nadużywania

substancji chemicznych, zaburzeń osobowości, zachowań autoagresywnych, zespołu lęku uogólnionego, paniki, psychoz, objawów somatycznych (zwłaszcza u dzieci – ofiar przemocy), niezdolności określenia granic dopuszczalności różnych zachowań w relacji, bezsilności, izolacji społecznej, strachu przed siłą partnera, przed rozpadem związku, przed samotnością, przed utratą dzieci, które zabierze partner, rezygnacji, poddania się, niczym nieuzasadnionej nadziei na zmianę wynikającej z mechanizmu cyklu przemocy, braku odpowiedzialności za zdrowie i życie własne i dzieci, zaburzeń snu, utraty szacunku do siebie, zaniżonego poczucia własnej wartości, poczucia winy, wstydu, nieświadomości podlegania przemocy, nieświadomości prawa do obrony siebie, itd. Prócz czynników zewnętrznych, takich jak finansowa zależność od sprawcy, uwarunkowania kulturowo-religijne i środowiskowe, osoba doświadczająca przemocy w rodzinie pozostaje w związku przemocowym w wyniku działania mechanizmów przemocy:

- cyklu przemocy w rodzinie, o którym mowa powyżej,
- syndromu wyuczonej bezradności (utrata motywacji do działania, bezradność nabyta w wyniku negatywnych doświadczeń, braku skuteczności podejmowanych wcześniej przez ofiarę działań),
- zjawiska „prania mózgu” (izolacja, poniżanie, degradacja, monopolizacja uwagi, ograniczanie snu i odpoczynku, doprowadzenie do wyczerpania psychicznego i fizycznego, wywołanie lęku, depresji, nieprzewidywalność kar i nagród doprowadzające do dezorientacji, zmniejszenia oporu oraz podtrzymania nadziei, demonstracyjne akcentowanie wszechwładzy i wszechmocy),
- zespołu stresu pourazowego PTSD (objawy: ponowne doświadczanie urazu – przypadkowe bodźce aktywizują sieć strachu, natrączywe wspomnienia, koszmary senne, emocjonalne odrętwienie, zwiększone pobudzenie psychofizjologiczne, przewlekłe poczucie winy, wstydu, drażliwość, wybuchy gniewu, nieustanna czujność),
- procesu wiktyzacji spowodowanego nieprawidłowymi reakcjami środowiska społecznego, takimi jak bagatelizowanie, niedowierzanie, obwinianie, wywołującymi wtórne zranienia i przyjęcie tożsamości ofiary,
- syndromu sztokholmskiego objawiającego się żywioną przez ofiarę wdzięcznością za drobne przywileje, chwile „miodowych miesięcy”, namiastkę uczucia, a nawet za życie,
- mechanizmu „psychologicznej pułapki”, polegającego na trudnościach w rezygnacji ze związku, w który zainwestowało się dużo czasu, zapału i energii.

Do czynników ryzyka krzywdzenia dzieci zaliczono:

- czynniki związane z rodziną, m.in. deprivowane potrzeby ekonomiczne, przewlekła choroba, związek nieformalny lub małżeństwo mieszane etnicznie, zaburzenia psychiczne, opóźnienia w rozwoju umysłowym jednego lub obojga rodziców, posiadanie dzieci z różnych związków, zgon dziecka z przyczyn niewyjaśnionych, sytuacja kryzysu w rodzinie, uzależnienia,
- czynniki związane z matką, m.in. pierwszy poród przed 18 rokiem życia, poród pierwszego dziecka bez zawarcia związku małżeńskiego z ojcem dziecka, dwa lub więcej nieudanych związków przed 25 rokiem życia, krzywdzenie dziecka w historii poprzednich związków, aktualny nie satysfakcjonujący związek z mężczyzną, doświadczenia krzywdzenia w rodzinie pierwotnej, własne poważne problemy emocjonalne, uzależnienia,
- czynniki związane z dzieckiem, m.in. dziecko z pierwszego małżeństwa nieakceptowane przez drugiego męża, rozczarowanie związane z płcią dziecka, dziecko urodzone po śmierci poprzedniego dziecka, wada rozwojowa dziecka, wcześniactwo, dzieci bliźniacze, zachowania dziecka: nadpobudliwość, moczenie nocne, trudności ze snem, jedzeniem,
- czynniki środowiskowo-kulturowe, m.in. stereotypy społeczne odbierające dzieciom możliwość obrony, znieczulające wrażliwość świadków przemocy.

K.Fenik podkreślała, iż przemoc wobec małego dziecka oraz przemoc rodziców wobec siebie, której małe dziecko jest świadkiem, wywołuje w nim głębokie zmiany. Dziecko zauważa wydarzenia poprzez zmysły, słyszy krzyk, spostrzega gwałtowność reakcji i silnie wyrażane emocje rodziców. Widzi sekwencję gwałtownych zmian w wyrażanych emocjach. Po współodczuwaniu każdego z trudnych uczuć nie doświadcza ukojenia, uspokojenia ze strony rodziców, którzy zajęci są swoimi emocjami. Z czasem uspokaja się kiwając się, chowając, ssąc kciuk, silnie ściskając pluszaka. Stopniowo, gdy przemoc się powtarza, adoptuje się do sytuacji, szuka zachowań, które dadzą mu ochronę: „Dziecko, doświadczając przemocy, przestaje koncentrować się na eksploracji rozwojowej, uczeniu się nowych kompetencji, ośmielaniu się do pokonywania kolejnych zadań rozwojowych, które same w sobie wymagają poczucia bezpieczeństwa. Zamiast się rozwijać,

cofa się w rozwoju emocjonalnym i społecznym, bo się boi. Brak naszej zgody na ekspozycję dziecka na przemoc między jego rodzicami i wymaganie zmiany tej sytuacji to ratowanie jego zdrowia psychicznego.”¹⁰

Doświadczenie przemocy jest jedną z wielu sytuacji kryzysowych. Wśród definicji kryzysu funkcjonują m.in. zamieszczone w publikacji „Strategie interwencji kryzysowej”¹¹ dwie następujące: kryzys jest wynikiem trudności w osiągnięciu celów życiowych, przeszkód, które wydają się ludziom nie do pokonania na drodze zwyczajowych wyborów i zachowań; kryzys jest odczuwaniem lub doświadczaniem wydarzenia bądź sytuacji jako trudności nie do zniesienia, wyczerpującej zasoby wytrzymałości i naruszającej mechanizmy radzenia sobie z trudnościami. U osoby będącej w kryzysie, która nie otrzyma stosownego wsparcia, mogą wystąpić poważne zaburzenia afektywne, behawioralne i poznawcze.

Stosowanie przemocy przez sprawców jest niezwykle nagradzającym sposobem sprawowania władzy, kontroli i podporządkowywania ofiar swojej woli. Wśród przyczyn stosowania przemocy w rodzinie przez sprawców podaje się:

- przeciążenie problemami, silnymi emocjami,
- brak wystarczających umiejętności konstruktywnego radzenia sobie z emocjami, kontrolowania własnej agresji i wrogości, porozumiewania się z otoczeniem, współdziałania, rozumienia potrzeb innych ludzi,
- obciążenie przez wzorce kulturowo-środowiskowe, akceptujące przemoc we wzajemnych kontaktach – antycypowanie naznaczonych przemocą przepisów ról ojca, męża,
- brak wiedzy o człowieku i życiu,
- skłonność do sadyzmu,
- poczucie niskiej wartości,
- bezradność,
- nadużywanie alkoholu i substancji psychoaktywnych, uzależnienie.

Tłumacząc stosowanie przemocy w rodzinie sprawca m.in.:

- kwestionuje swoją odpowiedzialność przekonując, iż podlega zewnętrznym siłom, nad którymi nie panuje (przypadek, wypadek, działanie niezamierzone),
- kwestionuje szkodę przekonując innych, że nic takiego się nie stało, np. mówi domownikom, że ich pozabija, ale „to tylko słowa”,
- kwestionuje wiarygodność ofiary odbierając prawo osobom, które ucierpiały do nazywania siebie ofiarami jego czynów (nazywa swoje czyny aktem słusznej zemsty, kary),
- potępia potępiających, odbierając oceniającym jego czyn, prawo oceniania, odwracając uwagę od czynu lub tłumacząc, że wszyscy tak robią, wobec tego ocena jest nieadekwatna,
- odwołuje się do wyższych racji, np. do przekonania o dobrych metodach wychowawczych lub broniienia dobrego wizerunku swojego i rodziny, który ofiara niszczy.

Sprawca stosuje zwykle jednocześnie kilka technik manipulacji, odwołując się do najróżniejszych uczuć, zmieniając taktykę, gdy któraś z technik zawodzi.

Problem przemocy domowej jest zjawiskiem wieloaspektowym. Jest ujmowany w perspektywie społecznej, ekonomicznej, prawnej, psychologicznej i moralnej. Każda z perspektyw nieco inaczej ujmuje jego różne aspekty, diagnozuje potrzeby i zasoby, odmiennie określa kierunki działań pomocowych, m.in.:

- Zgodnie z literą prawa przemoc w rodzinie jest przestępstwem. Kodeks karny za znęcanie fizyczne lub moralne nad członkiem rodziny przewiduje karę pozbawienia wolności.
- Perspektywa moralna koncentruje się na tym, że dokonywanie przemocy jest krzywdzeniem osób słabszych i jest złem.
- Psychologiczne spojrzenie na to zjawisko zwraca uwagę na cierpienie i bezradność osób doświadczających przemocy, a także odsłania mechanizmy sterujące przemocą i złożone procesy interakcji między sprawcą i ofiarą.
- Perspektywa społeczna ukazuje zawarte w obyczajach i postawach mity i stereotypy społeczne, mogące sprzyjać przemocy lub ją usprawiedliwiać. W tej perspektywie organizowane są siły społeczne w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Z perspektywy moralnej i prawnej najważniejsze jest potępienie czynu (aktu przemocy), ochrona osoby pokrzywdzonej przed bezprawiem, sprawiedliwe ukaranie sprawcy. Przyjęcie takiej perspektywy jest szczególnie użyteczne w udzielaniu ofiarom pomocy prawnej oraz wsparcia i doraźnej pomocy

¹⁰ K.Fenik: Ani śladu? Jak przemoc wpływa na małe dziecko. W: Niebieska Linia Nr 1/90/2014, s.8

¹¹ R.K.James, B.E. Gilliland: Strategie interwencji kryzysowej, op. cit.

psychologicznej w kryzysie. Perspektywa moralna nie może jednak zastąpić perspektywy psychologicznej, która wiąże się ze zrozumieniem złożoności zjawiska przemocy i ulegania jej oraz planowaniem doświadczeń korekcyjnych umożliwiających zmiany intrapsychiczne. Ważna jest świadomość istnienia obu tych perspektyw. Większość koncepcji psychologicznych uznaje, że równowaga związku, nawet patologiczna, jest współtworzona przez obu partnerów. Koncepcje behawioralne odwołują się do terminów wspólnego wzmocnienia i przyjmują, że zachowanie ofiary jest wzmocnieniem sprawcy. Koncepcje systemowe przyjmują, że zachowania partnerów są elementami pętli sprzężenia zwrotnego ich związku traktowanego jako system dążący do zachowania homeostazy. Przecinając ten proces w dowolnym miejscu nie sposób jednoznacznie wskazać na pierwotną przyczynę. Koncepcje psychoanalityczne używają pojęcia koluzji – nieświadomie rozgrywanego przez partnerów konfliktu przeniesionego z dzieciństwa, w którym jeden przyjmuje postawę progresywną, a drugi regresywną. Konflikt ten może rozgrywać się wokół kwestii kontrolowania – bycia kontrolowanym, niewierności – zazdrości, władzy – poddania.

Profesjonaliści powinni posiadać umiejętność rozdzielenia kategorii oceniających od przyczynowych: wina nie jest równoznaczna z przyczyną przemocy w rodzinie. Bezprawne czyny sprawcy powinny podlegać karze, co nie oznacza, że nie należą mu się oddziaływania korekcyjno-edukacyjne oraz psychologiczno-terapeutyczne. Korzystne jest rozdzielanie interwencji kryzysowej i psychoterapii przeznaczonej dla osób doświadczających przemocy. Ponadto istotnym jest oddzielanie funkcji psychologicznego doradcy, czy konsultanta ds. przemocy od funkcji psychoterapeuty. Ten pierwszy w początkowym okresie kontaktów z klientem pełni funkcje aktywnie wspomagającą. Psychoterapeuta zapewnia w dalszej fazie procesu pomagania większą neutralność, co umożliwia badanie nieświadomych wzorców emocjonalno-poznawczo-behawioralnych i oczekiwań osoby uwikłanej w przemoc w aspekcie przejęcia odpowiedzialności za swoje życie. W odróżnieniu od przedstawionych perspektyw, perspektywa społeczna ukazuje zawarte w obyczajach, postawach mity i stereotypy społeczne, mogące sprzyjać przemocy lub usprawiedliwiać ją. Jest też motorem organizowania sił społecznych w systemie przeciwdziałania przemocy domowej. Z rozróżnienia ww. perspektyw wynika także potrzeba interdyscyplinarnego współdziałania służb i instytucji społecznych w celu skutecznej ochrony ofiar przemocy w rodzinie i przeciwdziałania temu problemowi. Złożona natura tego zjawiska sprawia bowiem, że żadna z instytucji w pragmatyce swoich działań nie jest w stanie sama wypracować strategii i metod gwarantujących osiągnięcie powyższego celu. Co więcej, działania wybiórcze, nie obejmujące całego systemu rodzinnego i prowadzone przez różne instytucje bez porozumienia między nimi przyczynić się mogą do wtórnej wiktymizacji ofiar przemocy i opóźnień w realizacji pracy socjalnej, psychologicznej, pedagogicznej oraz działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

III. Modele przemocy w programach dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Społeczne i kulturowe źródła oraz okoliczności towarzyszące przemocy w rodzinie.

Pierwsze programy dla sprawców przemocy domowej zostały opracowane ponad ćwierć wieku temu w Stanach Zjednoczonych i kraj ten ma najdłuższe doświadczenia w tym zakresie, a opracowane standardy realizacji tych programów zakładają ścisłą współpracę z instytucjami wymiaru sprawiedliwości. Podobna współpraca była elementem przedmiotowych programów w Kanadzie, Australii i krajach skandynawskich. Współcześnie obserwuje się w koncepcjach pracy ze sprawcami przemocy w rodzinie poszukiwanie modelu integrującego wszystkie tradycyjnie zróżnicowane koncepcje wyjaśniania przyczyn i przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a w szczególności modelu społeczno-kulturowego, systemowego oraz modelu przemocy rozpatrywanej z perspektywy podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniu.¹²

Model społeczno-kulturowy oparty jest na koncepcji społeczeństwa patriarchalnego. Podkreśla się w nim, że mężczyźni są wychowywani i socjalizowani w taki sposób, że spostrzegają stosowanie przemocy jako akceptowane kulturowo narzędzie wywierania wpływu i sprawowania kontroli. Przemoc rozumiana jest jako aspekt relacji między mężczyznami i kobietami dotyczący dążenia do władzy, dominacji i kontroli. Przemoc domowa jako narzędzie utrzymania męskiej władzy w rodzinie jest, zdaniem specjalistów, wzmocniana historyczną tolerancją dla zachowań przemocowych wobec kobiet.¹³ W społeczeństwie patriarchalnym

¹² Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Warszawa 2006

¹³ Ibidem

odnaleźć można uzasadnienia tworzące, podtrzymujące i usprawiedliwiające przemoc wobec kobiet. Uzasadnienia uznające przemoc za zasadną, sensowną i potrzebną można znaleźć w obszarach¹⁴:

- społecznego postrzegania płci,
- traktowania kobiety w kategoriach własności mężczyzny,
- traktowania kobiety jako obiektu seksualnego,
- seksistowskiego języka.

Założenia modelu społeczno-kulturowego realizuje program dla osób stosujących przemoc w rodzinie zwany „Programem z Duluth”, wrażany w Polsce dzięki inicjatywie Fundacji Batorego. Interwencje wobec sprawców prowadzone są w tym modelu poprzez zorganizowane formy obowiązkowego uczestnictwa w sesjach edukacyjnych, podczas których mężczyźni konfrontowani są z osobistymi tendencjami do korzystania ze stereotypów męskiej dominacji oraz uczeni są sprawowania skutecznej kontroli nad swoimi zachowaniami przemocowymi. W ostatnich latach zmierza się do integrowania tego modelu z innymi modelami przeciwdziałania przemocy domowej. Statystyki przemocy w rodzinie potwierdzają, że większość aktów przemocy ma miejsce wobec kobiet, jednak „przemoc nie ma płci” i jest przemocą niezależnie od tego, wobec kogo się ją stosuje.¹⁵ Przemoc w rodzinie stosowana jest nie tylko wobec kobiet, a dowodzą tego badania nad przemocą wobec dzieci, czy osób starszych.

Innym modelem przemocy jest model analizujący przemoc w strukturze systemu rodzinnego. Przyczyny przemocy są w nim wyjaśniane zaburzeniami relacji rodzinnych i dysfunkcjonalności systemu komunikacji wewnątrz rodziny, a partnerzy spostrzegani są jako współodpowiedzialni za przyczynianie się do eskalacji konfliktów. Rozróżnianie ofiar i sprawców jest niejednoznaczne. Interwencje wobec sprawców z tej perspektywy prowadzone są w formie poradnictwa małżeńskiego lub rodzinnego skoncentrowanego na uczeniu umiejętności komunikowania się i unikania przemocy. Zwolennikami tego modelu są terapeuci systemowej terapii rodzin. Model ten został poddany w ostatnich latach zdecydowanej krytyce specjalistów i organizacji zajmujących się przemocą w rodzinie i zakazany do realizacji wobec sprawców przemocy w większości stanów USA z racji zagrożenia wtórną wiktyimizacją ofiar oraz rozpraszania odpowiedzialności sprawców.

W kolejnym modelu przemocy rozpatrywanej z perspektywy podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniu analiza przemocy przyjmuje za czynniki równoważne strukturę rodziny i systemu społecznego, indywidualne problemy jej członków i dysfunkcjonalność systemu komunikacji wewnątrz rodziny. W modelu tym rozróżnienie sprawcy i ofiary pozostawia się ocenie instytucji wymiaru sprawiedliwości, a zadaniem osób pomagających jest prowadzenie działań korekcyjnych opartych na wzmacnianiu postaw pozytywnych i odrzucaniu negatywnych. Z tej perspektywy interwencje wobec sprawców prowadzone są w formie terapii indywidualnej lub grupowej, dopuszczając stosowanie poradnictwa małżeńskiego lub rodzinnego. Podejście to wymaga nacisku na kompetencje i przestrzeganie zasad etyki zawodowej od osób prowadzących terapię.

Współcześnie w programach dla sprawców dominuje poszukiwanie modelu integrującego elementy tradycyjnych modeli, a w szczególności:

- edukacji na temat kulturowo-obyczajowych zjawisk wspierających i przeciwstawiających się przemocy oraz konfrontowanie ze stereotypami promującymi przemoc,
- promocji wartości i idei wspierających godność osoby, dobro rodziny, równość płci oraz prawa kobiet i dzieci, a także odpowiedzialność za osobiste decyzje i gotowość ochrony słabszych,
- stosowania procedur behawioralno-poznawczych w celu korygowania postaw i zachowań związanych z przemocą,
- uczenia umiejętności konstruktywnej komunikacji interpersonalnej oraz samokontroli.

IV. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Bielska-Białej w odniesieniu do rozmiaru tego zjawiska w Polsce oraz podsumowanie realizacji Miejskiego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2014-2020.

Przemoc w rodzinie należy do zjawisk, których obiektywna diagnoza społeczna jest utrudniona. Złożona natura tego zjawiska oraz warunkujących go i współistniejących czynników społecznych i kulturowych

¹⁴ Ewa Habdas: Gwałt a kultura patriarchalna. W: Niebieska Linia 4/45/2006 Instytut Psychologii Zdrowia Warszawa 2006

¹⁵ J.Śpiewak: Dzieci, ludzie i ustawa. W: Niebieska Linia 2/67/2010 Instytut Psychologii Zdrowia Warszawa 2010

sprawia, że źródła informacji o problemie ukazują jedynie fragment rzeczywistego jego obrazu, porównywany niekiedy do wierzchołka góry lodowej.

Opublikowany 20 czerwca 2013 r. raport Światowej Organizacji Zdrowia pokazywał, że przemoc wobec kobiet jest zjawiskiem powszechnym w każdym rejonie świata. Większość ofiar zachowania przemocowe spotykały w ich własnym domu, niezależnie od szerokości geograficznej. Raport zawiera globalne dane o przemocach wobec kobiet, które wskazują na to, iż 35% kobiet doświadczało w życiu przemoc fizycznej bądź seksualnej, a 30% kobiet – przemoc ze strony partnera. Według raportu 38% przypadków agresji ze strony partnera kończyło się śmiercią kobiet. Z badań wynikało także, iż w naszej części Europy przemoc ze strony partnera doświadczała co czwarta kobieta.¹⁶

Z badań zrealizowanych w 2014 r., na zlecenie ówczesnego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, pn. „Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemoc w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemoc wraz z opisem charakterystyki ofiar przemoc i sprawców” wynikało, że w 2014 roku - 24,7% respondentów deklarowało, że w ciągu swojego życia osobiście doświadczyło co najmniej jednej z czterech form przemoc. Większość z nich doświadczyła jednej formy przemoc (64%), znacznie mniej badanych było ofiarą dwóch form przemoc (28,2%). Kobiety istotnie częściej niż mężczyźni przyznawały się do doświadczenia przemoc. Respondenci najczęściej deklarowali doświadczenie przemoc psychicznej, rzadziej wskazywali na przemoc fizyczną. Informacje na temat doznawania przemoc seksualnej i ekonomicznej pojawiały się sporadycznie. W przypadku przemoc psychicznej i seksualnej kobiety istotnie częściej niż mężczyźni deklarowały jej doświadczenie. Stosunkowo duża część badanych (w przedziale 20% - 24%) za przemoc uważała wyłącznie przemoc fizyczną, jedynie w jej ostrej formie. Wyniki badań pokazywały ponadto, że problemem było także usprawiedliwianie przemoc poprzez przypisywanie jej szlachetnych pobudek, lub przerzucanie części winy na osoby doznające przemoc.¹⁷

Badania przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej wykazały, że więcej niż co piąty badany (22%) zna osobiście lub z widzenia kobiety bite przez mężów/partnerów. W porównaniu z wynikami badań przeprowadzonych przez CBOS siedem lat wcześniej, odnotowujemy spadek odsetka ankietowanych deklarujących znajomość ofiar przemoc domowej, a uzyskane rezultaty wpisują się w dłuższy trend poprawy. Jak wynika z deklaracji, co dziesiąty badany, który kiedykolwiek był w stałym związku, doświadczył agresji ze strony partnera – najczęściej były to pojedyncze zdarzenia. Zauważyć można, że od 17 lat, od kiedy CBOS pytał o tę kwestię, odsetek deklarujących, że doświadczyli przemoc ze strony partnera, kształtuje się na względnie stabilnym poziomie. Kobiety częściej deklarują, że były bite przez partnerów niż mężczyźni (12% wobec 8%), częściej też przyznają, że tak sytuacja miała miejsce wielokrotnie (6% wobec 1%). Ponadto z analiz różnicowań społeczno-demograficznych wynika, że częściej do bycia ofiarami przemoc przyznają się badani gorzej oceniający warunki materialne swoich gospodarstw domowych, słabiej wykształceni, osoby w wieku 25–34 lat, obecnie rozwiedzione bądź w separacji oraz mieszkańcy miast liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców. Analizując wyniki w podziale na płeć, zauważyć można, że kobiety częściej niż mężczyźni przyznają, że zdarzyło im się uderzyć partnera (12% wobec 5%). Zaznaczyć jednak należy, że ze statystyk policyjnych wynika, że liczba kobiet – ofiar przemoc jest wielokrotnie większa niż mężczyzn, a wśród sprawców z kolei wyraźnie przeważają mężczyźni. Uwzględniając inne charakterystyki społeczno-demograficzne, zauważyć można, że stosowanie przemoc wobec swoich partnerów/partnerek częściej deklarują badani znajdujący się w trudniejszej sytuacji materialnej, ankietowani z wykształceniem podstawowym, mieszkańcy miast od 20 do 100 tys. mieszkańców, badani w wieku 45–54 lat, a biorąc pod uwagę stan cywilny – są to najczęściej osoby rozwiedzione bądź w separacji.¹⁸

Badanie zrealizowane w 2019 r. na zlecenie Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej pn. „Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemoc w rodzinie” pokazało, że zwiększa się świadomość Polaków na temat zjawiska przemoc w rodzinie, jak i mechanizmów doznawania przemoc. Na poziomie deklaracyjnym

¹⁶ M. M.Pawłowska: Przemoc wobec kobiet jak epidemia. W: „Niebieska Linia” Nr 5/88/2013, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2013

¹⁷ <https://www.gov.pl/web/rodzina/diagnozy-zjawiska-przemocy-w-rodzinie> strona Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, na której można znaleźć wyniki badań: WYG PSDB dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (2014 r.) w ramach Projektu pn. „Rodzina polska wolna od Przemocy” dla Programu Operacyjnego PL 14 „Przeciwdziałanie przemoc w rodzinie i przemoc ze względu na płeć”, współfinansowanego ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2009-2014,

¹⁸ Centrum Badania Opinii Społecznej, Komunikat z badań Nr 48/2019

zdecydowana większość Polaków nie myśli o przemocy w rodzinie w sposób stereotypowy i potrafi zidentyfikować zachowania, które świadczą o występowaniu przemocy. Badanie pokazało, że ok. 85 % - 90 % Polaków identyfikuje różne sytuacje, które świadczą o występowaniu przemocy jako nieakceptowalne, co może świadczyć o coraz większej świadomości społecznej na temat zjawiska przemocy w rodzinie. Nadal jednak około 10% dorosłych osób uznaje, różnego rodzaju przemocowe zachowania za normalne.

Kobiety i mężczyźni nieco różnią się w tym, jak postrzegają przemoc. W największym stopniu różnice dotyczą stwierdzenia „Rodzice mają prawo bić swoje dzieci”, z którym zgadza się 13% mężczyzn i 5% kobiet. Ogólną regułą jest to, że mężczyźni w większym zakresie akceptują dopuszczalność analizowanych w badaniu przejawów przemocy.

Osoby, które uważają, że z różnych powodów lepiej nie wtrącać się w życie rodzin dotkniętych przemocą, stanowią około kilkunastu procent ogółu społeczeństwa. Zdaniem ekspertów w praktyce waga tego problemu jest większa, bo ludzie, którzy realnie obserwują przemoc w swoim otoczeniu, rzeczywiście boją się reagować lub też nie wiedzą, co powinni zrobić. Z tego względu działania edukacyjne i kampanie społeczne powinny koncentrować się również na świadkach przemocy i na tym, jak należy reagować, w sytuacji bycia świadkiem przemocy.¹⁹

Wyniki badań pn. „Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci”, przeprowadzonych przez Dział Badawczy Fundacji „Dzieci Niczyje” we współpracy z instytutem Millward Brown pokazały, iż 18% nastolatków było świadkami przemocy domowej a 6% dzieci doświadczyło zaniedbania. Z badań przeprowadzonych w Polsce w 2007 r. przez TNS OBOP pn. „Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu przemocy w rodzinie” wynika, że dwie trzecie (64%) Polaków zna w swoim otoczeniu, sąsiedztwie rodziny, o których słyszeli lub wiedzą, że dochodzi w nich do różnych form przemocy, a co trzeci Polak (36%) doświadczył przemocy od członka rodziny. Większość osób z tej grupy było ofiarami przemocy kilkakrotnie i kolejne akty przemocy miały miejsce przed upływem 12 miesięcy od pierwszego zdarzenia. Bycie ofiarą przemocy najczęściej potwierdzały kobiety (39%). Najbardziej rozpowszechnioną formą przemocy, jak okazało się podczas ww. badań, była przemoc psychiczna (31%) i fizyczna (17%). Ponadto, co piąty Polak był sprawcą przemocy wobec członków swojej rodziny. Sprawcy przemocy z gospodarstw domowych, w których są dzieci do lat 18, częściej, niż gdy dzieci nie ma, przewidują ponowne zastosowanie przez siebie przemocy psychicznej (63% wobec 44%) oraz fizycznej (58% wobec 23%). Świadczy to o tym, że na przemoc szczególnie narażone są dzieci.

Ponadto badania wskazywały:

- a) życzeniowe myślenie częściej towarzyszy ofiarom przemocy, niż jej sprawcom. Sprawcy częściej niż ofiary przemocy obawiali się, że sytuacja przemocy w rodzinie może się powtórzyć (w przypadku: przemocy psychicznej – 53% wobec 47%, przemocy ekonomicznej – 39% wobec 38%, fizycznej – 38% wobec 30%, seksualnej – 39% wobec 25%),
- b) spożywanie alkoholu ma duży wpływ na występowanie przemocy w rodzinach: blisko połowa (46%) ofiar stwierdziło, że przynajmniej raz sprawca był w momencie zdarzenia pod wpływem alkoholu,
- c) poziom korzystania z pomocy rodzin dotkniętych przemocą jest bardzo niewielki – korzystała z niej jedynie co piąta rodzina (21%),
- d) 49% społeczeństwa żywi przekonanie, że ofiary przemocy akceptują swoją sytuację, co może wpływać na obojętność wobec tego zjawiska w najbliższym otoczeniu,
- e) co czwarty respondent (24%) stwierdził, że sprawca zaprzestanie przemocy, gdy nie będzie prowokowany, co wskazuje na obarczanie ofiar odpowiedzialnością za doświadczaną przemoc,
- f) znaczna część społeczeństwa uważa za normalne podczas kłótni w rodzinie: obrażanie i wyzwiska (24%) oraz szarpanie i popychanie (18%). Powodem niepokoju bywają dopiero siniaki i rany na ciele ofiary (16%), a więc przemoc kojarzy się przede wszystkim z przemocą fizyczną.²⁰

W latach 60. XX wieku wprowadzono określenie „syndrom dziecka maltretowanego”, które stało się jednostką medyczną, mimo to skala zjawiska krzywdzenia dzieci jest nadal bardzo duża.²¹ Przeprowadzone w lutym 2005r. przez TNS OBOP badania na temat bicia dzieci w Polsce pokazały m.in., że 22% respondentów było przekonanych, że wolno zbić dziecko, jeśli przynosi to pozytywne efekty. Polacy pytani o własne

¹⁹ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021 (M.P. z dnia 5 marca 2021 r., poz. 235)

²⁰ Ośrodek Badania Opinii Publicznej Sp. z o.o.: Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie, Warszawa 2007

²¹ K.Michalska, D.Jaszczak-Kuźmińska: Przemoc w rodzinie, op. cit.; A.Margolis: Zespół dziecka maltretowanego. Diagnostyka medyczna, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 1998

doświadczenia związane z przemocą w dzieciństwie odpowiadają, że 63% z respondentów było karanych klapsami, 38% było bitych pasem lub innym przedmiotem, 21% - dostawało lanie na „gołą skórę”, 6% z respondentów było bitych pięściami i kopanych.²²

Od 2011 r. Rzecznik Praw Dziecka zleca badania dotyczące postaw społecznych w stosunku do przemocy stosowanej wobec dzieci oraz aprobaty wobec działań mających na celu ochronę dzieci przed przemocą. Analiza porównawcza trzech edycji badań z lat 2011-2013 pokazały, iż wśród Polaków utrzymywał się dość wysoki poziom społecznej akceptacji dla przemocy wobec dzieci.²³ Był on jednak zróżnicowany w zależności od postaci przemocy. Wyższa akceptacja dotyczyła tzw. łagodnych postaci przemocy wobec dziecka - klapsów, a niższa odnosi się do sytuacji określanych jako bicie, lanie. Zdecydowana większość badanych aprobało stosowanie klapsów, choć sam poziom aprobaty nieznacznie spadł z 69% w roku 2011 do 60% w roku 2013. Rozpatrując wyniki w zakresie akceptacji społecznej dla przemocy wobec dziecka, jaką jest tzw. lanie, zauważyć można, iż mają one dość wysokie parametry. Więcej niż co trzeci badany (36-38%) wyraża akceptację dla bicia dzieci, zgadzając się z twierdzeniem, iż lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło. Postawę zdecydowanej dezaprobaty dla bicia dzieci prezentował tylko co piąty badany (20-23%). Odnosząc powołane wyżej wyniki badań do danych CBOS z roku 2008²⁴ można dostrzec jedynie niewielki spadek aprobaty z poziomu 41% odpowiedzi akceptujących tzw. lanie do 37% w 2013r. O wysokiej społecznej akceptacji społecznej dla przemocy wobec dzieci świadczą wyniki pomiaru opinii na temat wykorzystywania bicia jako skutecznej metody wychowawczej. Uzyskiwane w badaniach w latach 2011, 2012, 2013 dane wskazują, iż mimo większości badanych nie uznających takiego sposobu postępowania z dzieckiem za skuteczną metodę wychowawczą (63-71%), to jednak blisko jedna trzecia badanych (21-29%) taką negatywną opinię postawę prezentowała („Nie jednemu nawet dziś parę pasów w du... by się przydało by rozum trafił na swoje miejsce (...)” - @kumal; „(...) nad dzieckiem znęcać się nie można ale won od rodzicielskiego prawa skarcenia go nawet cieleśnie, kłapsem itd. – to naturalne prawo należne rodzicom w całej przyrodzie (...)” - @videsur; „Skoro kary cielesne to taka skuteczna metoda wychowawcza to proponuję je wprowadzić zamiast mandatów za wykroczenia” - @azreal29a).²⁵ Powołane wyżej wyniki badań zawierają informację, iż mimo obowiązywania w polskim prawie od 2010 r. całkowitego zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu dzieci, wprowadzonego do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przez nowelizację ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, to zakaz bicia dzieci negatywnie ocenia 39%-42% badanych. Wziąwszy pod uwagę główną funkcję wprowadzenia zakazu stosowania kar fizycznych w wychowaniu dzieci - waloru normotwórczego, powołane wyniki badań wskazują, iż przepisy prawa w ww. zakresie wymagają intensywnych działań edukacyjnych („To, że nasz kochany Sejm uchwalił sobie ustawę nie zmieni ludziom światopoglądu. Jeśli wymyśla sobie przepis mówiący, że rozmawianie z dzieckiem po polsku to przestępstwo, nie będą mogli liczyć na to, że rodzice zaraz przejdą na angielski” - @wiwoj).²⁶ Innym wskaźnikiem społecznych postaw dotyczących przemocy wobec dzieci jest społeczne przyzwolenie na ingerowanie w sprawy wychowania dziecka przez rodziców w sytuacjach, gdy stosują kary fizyczne. Powołane wyżej wyniki badań pokazują, iż co trzeci badany jest zwolennikiem całkowitej dowolności w postępowaniu rodziców z dzieckiem, w tym traktowania jako prywatnej sprawy stosowania kar fizycznych („(...) niech mi rząd nie wchodzi z buciorami w wychowanie dzieci – na to zgody być nie może!” - @marnic2z).

Przedstawiony obraz postaw społecznych wobec kwestii przemocy nad dziećmi ze strony rodziców skłonił E.Jarosz do wysnucia kilku refleksji. Pomimo nowelizacji prawa w ww. sprawie oraz kilku kampanii społecznych dotyczących powołanych wyżej kwestii, postawy Polaków, w tym wiedza w sprawie przemocy wobec dzieci przedstawiają się nadal niekorzystnie. Przekonanie o pozytywnym wpływie bicia na wykształcenie w dziecku dyscypliny i korygowanie jego wybryków i negatywnych skłonności wydaje się silnie zakorzenione. Niekorzystne jest także to, że duża część społeczeństwa uważa, iż fizyczne karanie dzieci jest niezbywalnym prawem rodziców. Prawo rodziców do wychowania dziecka w sposób, jaki uznają za właściwy, wydaje się być wartością konkurującą z ochroną samego dziecka, jego bezpieczeństwem, dobrem i prawami.

²² Ibidem

²³ E.Jarosz „Tyłek nie szklanka – postawy Polaków wobec przemocy nad dziećmi” W: „Niebieska Linia” Nr 1/90/2014, s.1-4

²⁴ Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_106_08.PDF

²⁵ Prezentowane jako ilustracje wypowiedzi to głosy internautów w dyskusji z 19.11.2013r. po upublicznieniu raportu Rzecznika Praw Dziecka „Polacy wobec bicia dzieci. Raport z badań 2013. Zachowano oryginalną pisownię. Podaję za „Niebieska Linia” Nr 1/90/2014

²⁶ Ibidem

Wyniki badań wskazują, że potrzebne są racjonalne i systemowe oraz bardziej intensywne oddziaływania na postawy społeczne. E.Jarosz rekomenduje w tej sprawie długofalowe kampanie społeczne oraz programy dla rodziców realizowane w ramach różnych instytucji, a także programy kształcenia dla pedagogów i nauczycieli. Zadanie to wymaga czasu, ale należy uznać, że jest możliwe do realizacji, o czym świadczą powołane wyniki badań.

Od problemu przemocy w rodzinie nie są wolne również rodziny zamieszkałe w Bielsku-Białej. Przeprowadzone na przełomie listopada i grudnia 2018 r. przez Instytut Badawczy IPC Sp. z o.o. badania pn. „Diagnoza problemów alkoholowych, używania substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych i przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Bielska-Białej oraz postaw, opinii i zachowań wobec tych szkodliwych zjawisk społecznych w środowisku lokalnym” potwierdziły tezę, że problem przemocy w rodzinie występuje w Bielsku-Białej tak jak w każdym innym mieście. Na podstawie analizy informacji uzyskanych z Niebieskich Kart-A, sporządzonych na terenie Bielska-Białej, realizator badania wnioskował, że liczba osób doznających przemocy ustabilizowała się w ostatnich latach i jest mniejsza niż miało to miejsce na początku wprowadzania procedury Niebieskie Karty. Zdaniem jednego z członków Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej, którego opinię zacytowano w raporcie z ww. badań, wzrasta wykrywalność przemocy w rodzinie, co jest związane z coraz mniejszą tolerancją i przyzwoleniem społecznym na takie zachowania, częstszą reakcją otoczenia, a także większą świadomością ofiar przemocy co do tego, jakie działania powinny podjąć w sytuacji przemocy w rodzinie.²⁷

Powyższa teza brzmi optymistycznie w kontekście wyników wcześniejszych badań²⁸ przeprowadzonych w roku 2008 przez PBS DGA, które wykazały, że stykanie się bielszczan z przemocą miało miejsce w najbliższej, aktualnej rodzinie, a także w rodzinie zapamiętanej z dzieciństwa. Co prawda niewielki odsetek (2,5%) badanych zadeklarował, iż w ciągu ostatnich 12 miesięcy w ich najbliższej rodzinie miał miejsce, co najmniej jeden przypadek przemocy fizycznej, jednak więcej, bo 4,6% respondentów przyznało, że w ich najbliższym otoczeniu doszło do przemocy psychicznej. Dla porównania, w raporcie z korespondujących z powyższymi badaniami, zrealizowanych na zlecenie Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej w roku 2013, jedynie 0,7% badanych zadeklarowało, iż w ciągu ostatnich 12 miesięcy w ich najbliższej rodzinie miał miejsce, co najmniej jeden przypadek przemocy fizycznej (o 1,8% respondentów mniej niż w roku 2008). Więcej, bo 2,4% respondentów, choć o 0,1% mniej niż w roku 2008, przyznało, że w ich najbliższym otoczeniu doszło do przemocy psychicznej.²⁹

Ankietowanym zadano również pytanie dotyczące bycia ofiarą lub świadkiem przemocy w swojej rodzinie w okresie dzieciństwa. W Bielsku-Białej średnio co dziesiąty badany w 2008 r. (10,1%) choć raz czuł się ofiarą przemocy w rodzinie (1% respondentów badania w 2013 r.), natomiast 12,4% badanych było jej świadkiem (3,7% respondentów badania w 2013 r.).

Mieszkańców Bielska-Białej pytano także o postawy wobec przemocy w rodzinie. Respondenci w 2008 r. w zdecydowanej większości (96,1%) wyrażali sprzeciw wobec poglądu o istnieniu okoliczności usprawiedliwiających przemoc w rodzinie. Dla porównania w 2013 r. sprzeciw wobec tych poglądów wyraziło 68% respondentów. Nieco niższe odsetki w 2008 r. odnotowano wśród badanych (84,8%) sprzeciwiających się przypisywaniu współodpowiedzialności za doznawaną przemoc bitym kobietom. W 2013 r. jedynie siedmiu na dziesięciu (69,5%) badanych wyraża swój sprzeciw w powołanej wyżej sprawie. Jednocześnie zaobserwowano wysokie odsetki osób (85,8%) uważających pomaganie ofiarom przemocy domowej za obowiązek każdego człowieka. W 2013 r. pogląd ten reprezentowało dwie trzecie mieszkańców Bielska-Białej (65,2%). W opinii co dziesiątego badanego w 2013 r. (9,7%) „lepiej się nie wtrącać, bo można jeszcze bardziej zaszkodzić osobie poszkodowanej”, a co dwunasty (8,4%) uważa, że „lepiej się nie wtrącać, bo można potem samemu mieć kłopoty”. Badania te potwierdzają rekomendacje badań ogólnopolskich w sprawie kontynuacji długofalowych działań edukacji społecznej w sprawie kwestii przemocy w rodzinie. Badani bielszczanie wysoko ocenili w 2008 r. skuteczność działania instytucji działających w zakresie pomocy ofiarom przemocy, zwłaszcza

²⁷ Raport z badania pt. „Diagnoza problemów alkoholowych, używania substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych i przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Bielska-Białej oraz postaw, opinii i zachowań wobec tych szkodliwych zjawisk społecznych w środowisku lokalnym”, Instytut Badawczy IPC Sp. z o.o., Bielsko-Biała 2018 r.

²⁸ Raport z badania pn. „Rozpowszechnienie picia napojów alkoholowych oraz używania narkotyków wśród mieszkańców Bielska-Białej – postawy i zachowania wobec różnych zjawisk i problemów związanych z konsumpcją alkoholu i używaniem substancji psychoaktywnych w środowisku lokalnym”, PBS DGA, Sopot-Warszawa 2008

²⁹ Raport z badania pn. „Rozpowszechnienie picia napojów alkoholowych oraz używania narkotyków wśród mieszkańców Bielska-Białej”, Pracownia Badawczo-Szkoleniowa „Perspektywa”, grudzień 2013

w przypadku pomocy społecznej (70,1% ankietowanych uważa, że ofiary przemocy w rodzinie mogą liczyć na jej pomoc). Dla porównania – w roku 2013 91% respondentów uznało, że ofiary przemocy mogą liczyć na pomoc i wsparcie systemu pomocy społecznej. Nieco niższe odsetki odpowiedzi pozytywne uzyskała policja oraz organizacje pozarządowe (58,5% - Policja oraz 59,5% - organizacje pozarządowe). Dla porównania – w 2013 r. zdaniem tylko połowy badanych (51,7%), ofiary przemocy w Bielsku-Białej mogą liczyć na skuteczną pomoc Policji, natomiast 45,9% respondentów uznało w 2013 r., iż ofiary przemocy w rodzinie mogą liczyć na pomoc organizacji pozarządowych. Warto wspomnieć, iż w 2013 r. jedynie co piąty badany (21,7%) uznał, iż skutecznej pomocy ofiarom przemocy domowej udzielają kuratorzy sądowi, a czterech na dziesięciu (43,8%) wskazało w tym kontekście gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych.³⁰

Prócz diagnozy problemu przemocy w rodzinie analizie warto poddać również zasoby systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, służące zapobieganiu stosowania przemocy w rodzinie i rozwiązywaniu ww. problemu.

Badania przeprowadzonego w 2019 r. na zlecenie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej pn. „Badanie skuteczności pomocy udzielanej osobom dotkniętym przemocą w rodzinie”. Respondentami były zarówno osoby dotknięte przemocą, które skorzystały ze wsparcia, jak i przedstawiciele instytucji i organizacji udzielających pomocy. Badanie pokazało, iż wysoko oceniane jest interdyscyplinarne podejście w zakresie pomocy udzielanej osobom krzywdzonym. Badania ukazały również, że procedura „Niebieskie Karty” jest zdecydowanie podstawowym narzędziem, wykorzystywanym w procesie obejmowania wsparciem osób doświadczających różnego rodzaju przemocy w rodzinie. Świadczą o tym nie tylko opinie wyrażane na jej temat przez pracowników instytucji pomocowych, ale także to, że aż 90% badanych osób doświadczających przemocy w rodzinie, które objęte były pomocą jakichkolwiek służb, instytucji lub organizacji była bądź jest objęta działaniem tej procedury. Opinię o jej wysokiej skuteczności oraz tym, że zwykle problem przemocy w rodzinie zostaje dzięki niej rozwiązany potwierdziło 40% respondentów. Natomiast największy odsetek – 43% ankietowanych uznało, że procedura „Niebieskie Karty” jest częściowo skuteczna, tzn. problem zwykle zostaje rozwiązany w części. Wyniki badań pokazały, że wsparcie w ramach procedury „Niebieskie Karty” jest oceniane pozytywnie i w większości przypadków wsparcie to definitywnie bądź przynajmniej częściowo rozwiązuje problem.

Sygnalizującym ważną kwestię problemową pozostaje na pewno najczęściej wskazywany przez badanych okres, przez jaki zmagali się oni z problemem przemocy w rodzinie zanim wszczęto w ich przypadku procedurę „Niebieskie Karty”. Aż 58% z nich przyznaje, że okres ten trwał więcej niż 2 lata. Może to wynikać z długiego czasu, który upłynie zanim osoba doświadczająca przemocy w rodzinie zdoła się zgłosić po pomoc. Prowadzi to do konkluzji, że nadal potrzebne są działania uświadamiające społeczeństwo w zakresie zagadnień związanych z przemocą w rodzinie, aby osoby jej doświadczające zdawały sobie większą sprawę ze swojej sytuacji i możliwości jej poprawy, ale także po to, aby ich otoczenie reagowało w większym stopniu na sygnały występowania przemocy w rodzinach.³¹

Dodatkowo, w kontekście działania procedury „Niebieskie Karty”, warto wskazać, iż osoby nią objęte oceniają, że w największym stopniu zaangażowani w podejmowanie działań w jej ramach pozostają przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz Policji (odpowiednio 81% oraz 78% respondentów, wobec których prowadzono procedurę „Niebieskie Karty”, wskazało te dwie instytucje jako najbardziej zaangażowane). Pokrywa się to z opiniami samych pracowników badanych podmiotów, którzy również uznają te dwie instytucje za najbardziej zaangażowane w prowadzenie procedury „Niebieskie Karty”.

Dla porównania, w raporcie z grudnia 2012 r. z badań zrealizowanych przez Instytut Badawczy Millward Brown SMG/KRC pn. „Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/ grupy robocze, a także realizacji procedury Niebieskie Karty w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy Niebieska Karta”, przedstawiono informacje dotyczące 1666 zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie (z 65% gmin w Polsce), powołanych w ramach znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Większość z nich funkcjonowało w gminach wiejskich (63%), jedna czwarta w gminach miejsko-wiejskich (24%), a pozostałe w gminach miejskich (13%).

➤ Większość badanych zespołów interdyscyplinarnych powstała w 2011 r. (75%). W przypadku 79% badanych zespołów podobny zespół nie działał w gminie wcześniej.

³⁰ Op.cit.

³¹ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021 (M.P. z dnia 5 marca 2021 r., poz. 235)

- 98% badanych zespołów ma określony w drodze uchwały rady gminy tryb i sposób powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania.
- Według deklaracji respondentów w przypadku 90% badanych zespołów interdyscyplinarnych na terenie gminy, w której funkcjonują, opracowany został gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie, a w przypadku 98% spośród nich ten program na terenie samorządu gminnego jest realizowany.
- W przypadku 79% badanych zespołów na terenie gminy prowadzone jest poradnictwo i interwencja w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- W skład badanych zespołów interdyscyplinarnych wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (100%), Policji (100%), gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (100%), oświaty (99%) i ochrony zdrowia (94%). W skład zdecydowanej większości zespołów wchodzi także kuratorzy sądowi (88%), w skład połowy (48%) - przedstawiciele organizacji pozarządowych, a przedstawiciele Prokuratury w skład 16% badanych zespołów. W większości przypadków porozumienia o współpracy z instytucjami zostały przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta zawarte. Wśród członków 25% badanych zespołów są także przedstawiciele innych instytucji.
- 90% badanych zespołów interdyscyplinarnych tworzy grupy robocze. W przypadku zdecydowanej większości badanych zespołów tworzących grupy robocze w skład grup roboczych zawsze lub w większości przypadków wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (100%), Policji (97%) oraz gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (80%). W 60% badanych zespołów powołujących grupy robocze zawsze lub w większości przypadków wśród członków grupy roboczej są przedstawiciele oświaty, a w przypadku 30% - przedstawiciele ochrony zdrowia. Kurator sądowy zawsze lub przeważnie jest członkiem grup roboczych w przypadku 41% badanych zespołów tworzących grupy robocze.
- Zdecydowana większość badanych zespołów interdyscyplinarnych oraz grup roboczych realizuje zadania wynikające z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.
- W przypadku niemal wszystkich badanych zespołów członkowie zespołu (96%) oraz grup roboczych (97%) wykonują swoje zadania bezpłatnie w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych.
- W 2012 r. procedurę „Niebieskie Karty” realizowało 96% badanych zespołów interdyscyplinarnych.
- W 2012 r. w przypadku badanych zespołów procedurę „Niebieskie Karty” wszczynali najczęściej policjanci i pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. To także do przedstawicieli tych instytucji najczęściej trafiają zdaniami respondentów zgłoszenia o przemocy w rodzinie. Rzadziej wskazywano przedstawicieli innych uprawnionych instytucji (przedstawiciele oświaty - 25%, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych - 13%, ochrony zdrowia - 10%).
- Połowa badanych zespołów interdyscyplinarnych realizujących procedurę „Niebieskie Karty” zawsze zawiadamia Policję lub Prokuraturę o sprawach przemocy w rodzinie, które trafiają do zespołu lub grupy roboczej, 13% - zawiadamia organy ścigania w mniej więcej w trzech czwartych przypadków, 12% - mniej więcej w połowie przypadków, 16% - mniej więcej w jednej czwartej przypadków, a 5% - nigdy.
- Zdecydowana większość (90%) badanych oceniła podejmowane przez swój zespół interdyscyplinarny działania pomocowe dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie jako skuteczne, a 8% - jako nieskuteczne. Natomiast prowadzone przez swój zespół interdyscyplinarny oddziaływania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie ponad połowa (60%) badanych oceniła jako skuteczne, a ponad jedna trzecia (37%) - jako nieskuteczne.
- Uczestniczący w badaniu przedstawiciele zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych jako najbardziej skuteczne sposoby przeciwdziałania przemocy w rodzinie wskazywali najczęściej współpracę różnych instytucji w ramach zespołów interdyscyplinarnych (93% wskazań), możliwość zgłoszenia Policji lub w Prokuraturze przypadków stosowania przemocy w rodzinie przez każdego (89%), dostępność bezpłatnego poradnictwa psychologicznego dla rodzin w zakresie rozwiązywania konfliktów (81%) oraz orzekanie dozoru kuratora sądowego dla osób stosujących przemoc w rodzinie (80%). Rozwiązania te umożliwiają stosunkowo szybkie, sprawne, spójne i konsekwentne działania mające na celu udzielenie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie oraz oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie w taki sposób, aby zaprzęstały jej stosowania.
- W opinii uczestniczących w badaniu przedstawicieli zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych stosunkowo najmniej skutecznymi sposobami przeciwdziałania przemocy w rodzinie są te, które najtrudniej wyegzekwować, a ich oddziaływanie na sprawcę przemocy w rodzinie jest niewystarczające: wskazywano najczęściej sądowe nakazywanie osobom stosującym przemoc w rodzinie i nadużywającym

alkoholu powstrzymywanie się od nadużywania alkoholu (64% wskazań), sądownie nałożony obowiązek przeproszenia osoby pokrzywdzonej dla osób stosujących przemoc w rodzinie (61%) w ramach obowiązków, które sprawca przemocy w rodzinie musi wykonać w okresie próby (np. przy warunkowym umorzeniu postępowania bądź warunkowym zawieszeniu wykonania kary) czy sądowy nakaz powstrzymywania się od kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną dla osób stosujących przemoc w rodzinie (61%).

- Jako najważniejsze korzyści pracy interdyscyplinarnej wskazano kompleksowe, wieloaspektowe udzielanie pomocy rodzinie dotkniętej przemocą w rodzinie (47%), wzajemne uczenie się, dzielenie wiedzą i doświadczeniami (46%) oraz lepszą koordynację działań służb i instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (38%).
- Wśród największych trudności przy realizacji zadań nałożonych na zespół interdyscyplinarny/ grupę roboczą najczęściej wskazywano fakt, że spotkania wymagają pogodzenia obowiązków i ograniczeń czasowych wielu osób (74%). Wskazywano także ograniczenia budżetowe (51%) - zarówno ograniczone środki finansowe na działalność zespołu, jak i gratyfikacje czy szkolenia dla członków. Niemal równie często wskazywano wśród największych trudności także braki w zasobach po stronie instytucji zaangażowanych do pracy w zespole interdyscyplinarnym (47%). Wskazywano także, choć rzadziej, brak instrumentów do egzekwowania podjętych wspólnie decyzji (41%) i utrudnienia biurokratyczne (34%) związane między innymi z prowadzeniem obszernej dokumentacji.
- Najmocniejszymi stronami badanych zespołów interdyscyplinarnych okazały się być na podstawie odpowiedzi respondentów: fakt, że członkowie reprezentują różne instytucje (61%), sprawna komunikacja i przepływ informacji między członkami (45%), skoordynowane działania, ustalone cele i zasady pracy zespołu (44%) oraz fakt, że członkowie są kompetentni, posiadają wiedzę i doświadczenie (43%). Natomiast jako najsłabsze strony zespołów wskazano brak przedstawicieli niektórych instytucji wśród członków (32%) oraz nie zajmowanie przez członków decyzyjnych stanowisk w swoich instytucjach (30%). Jedna czwarta (24%) respondentów jako najsłabszą stronę zespołu wskazała brak poparcia kierownictwa instytucji, których przedstawiciele wchodzi w skład zespołu. Jedna piąta (20%) respondentów wskazała na niewystarczające kompetencje, wiedzę i doświadczenie członków zespołu.
- W ponad 80% wyroki wobec sprawców, których czyny wyczerpywały znamiona przestępstwa, orzekane były przez sądy w zawieszeniu, a wobec sprawców nie prowadzono wynikających z ustawy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Działaniami takimi objętych było zaledwie kilka procent sprawców. Wynikało to z tego, że sądy nie orzekały tego środka zawieszającego wykonanie kary, stosując jako jedyny środek wstrzymanie się od nadużywania alkoholu.

Analiza i monitoring działania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej, m.in. w okresie realizacji Miejskiego Programu Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych na lata 2014-2020 pozwala wysnuć wnioski, iż miasto na prawach powiatu Bielsko-Biała realizuje zadania z zakresu administracji rządowej zlecone powiatom na podstawie wspomnianej ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz przepisów wykonawczych. Posiada ofertę programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych oraz programu psychologiczno-terapeutycznego, a także programu wspierającego, terapeutycznego adresowaną do osób stosujących przemoc w rodzinie. Jednocześnie, mimo że przemoc w rodzinie jest problemem trudnym do zdiagnozowania, jej rozmiary można oszacować na podstawie źródeł rejestrowanych, tzn. danych zebranych od poszczególnych służb i instytucji stykających się z problemem przemocy.

Tabela Nr 1 obrazuje rozmiar problemu przemocy diagnozowanego w bielskich rodzinach w ramach procedury „Niebieskie Karty”, a także skalę podejmowanych działań w formie pracy socjalnej w związku z podejrzeniem występowania przemocy w rodzinie w latach 2014-2020, tj. w okresie realizacji Programu Przeciwdziałania Programu Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej na lata 2014-2020. Na podstawie zgromadzonych danych można zaobserwować podobne tendencje na terenie Bielska-Białej, jak opisano na terenie kraju.

Do Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej w roku 2014 wpłynęło 654 Niebieskie Karty A (dotyczące 403 rodzin), w roku 2015 - 468 Niebieskich Kart A (dotyczących 336 rodzin), w roku 2016 - 338 Niebieskich Kart A, w roku 2017 - 366 Niebieskich Kart A (dotyczących 302 rodzin), w roku 2018 - 328 Niebieskich Kart A (dotyczących 267 rodzin), w roku 2019 - 305 Niebieskich Kart A (dotyczących 249 rodzin), a w roku 2020 - 253 Niebieskie Karty A (dotyczące 203 rodzin), w związku z podejrzeniem występowania przemocy domowej. Natomiast

przedstawiciele instytucji działających na rzecz rodzin z problemem przemocy pracowali w formule interdyscyplinarnych grup roboczych (w roku 2014 odbyło się 2127 posiedzeń grup roboczych, w roku 2015 – 1851 takich posiedzeń, w roku 2016 – 1501 takich posiedzeń, w roku 2017 – 1437 takich posiedzeń, w roku 2018 – 1343 posiedzeń, w roku 2019 – 1218 posiedzeń grup roboczych, a w roku 2020 – 1249 posiedzeń grup roboczych).

Dla porównania sytuacji z terenu Bielska-Białej z danymi krajowymi można stwierdzić, że sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 zawierają informacje, iż zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, w 2018 r. przedstawiciele uprawnionych podmiotów sporządzili 93.336 formularzy „Niebieskich Kart-A”, rejestrujących podejrzenie wystąpienia przemocy w rodzinie, w 2017 r. przedstawiciele powołanych wyżej służb sporządzili 98.307 formularzy „Niebieskich Kart-A”, natomiast sprawozdanie za rok 2016 zawierało informację o sporządzonych 97.224 formularzach „Niebieskich Kart-A”. Ponadto w roku 2015 sporządzono 99.749 formularzy „Niebieskich Kart-A”, natomiast w roku 2014 – 99.093 takich formularzy. Można zatem stwierdzić, że liczba powołanych wyżej formularzy w roku 2017 r. wzrosła w stosunku do roku 2016 o 1083, natomiast w roku 2018 liczba wypełnionych „Niebieskich Kart-A” spadła o 4971. W latach 2014 i 2015 sporządzono więcej Niebieskich Kart-A, niż w latach kolejnych.

Tabela Nr 1: Rozmiar problemu przemocy w rodzinie diagnozowanego w bielskich rodzinach w ramach procedury „Niebieskie Karty”, a także skala podejmowanych działań w formie pracy socjalnej w związku z podejrzeniem występowania przemocy w rodzinie w latach 2014-2020

l.p.	Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.	Ilość środowisk (nowych oraz we współpracy z poprzednich lat)	742	667	540	547	538	495	454
2.	Liczba wizyt koordynatorów NK w środowiskach	1289	1558	1635	1535	1278	1199	421, 1787 kontaktów w formie zdalnej
3.	Liczba konsultacji indywidualnych	1325	645	652	570	521	479	327
4.	Liczba Niebieskich Kart-A (które wpłynęły w danych roku sprawozdawczym)	654	468	338	366	328	305	253
5.	Liczba posiedzeń (spotkań) grup roboczych	2127	1851	1501	1437	1343	1218	1249
6.	Liczba zakończonych „Niebieskich Kart”	448	385	326	276	309	263	219

Źródło: Opracowano na podstawie danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej

Jednocześnie dane Komendy Miejskiej Policji ukazują liczbę działań Policji wobec osób stosujących przemoc w rodzinie i mających na celu ochronę osób doznających przemocy, w oparciu o dane gromadzone w systemach teleinformatycznych w latach 2014 - 2019 (Tabela Nr 2).

W celu zapewnienia kompleksowej pomocy osobom i rodzinom w sytuacji kryzysu miasto Bielsko-Biała na prawach powiatu prowadziło Podbeskidzki Ośrodek Interwencji Kryzysowej, który przyjmował również osoby w kryzysie z powodu przemocy ze strony bliskich (Tabela Nr 3). Dane te mogą uzupełnić obraz istniejących potrzeb interwencji na terenie miasta wobec problemu przemocy w rodzinie.

Tabela Nr 2: Liczba Policyjnych działań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie i mających na celu ochronę osób doznających przemocy w latach 2014 - 2019

Kategoria spraw/Komisariaty Policji w Bielsku-Białej	Komisariat I Policji	Komisariat II Policji	Komisariat III Policji	Komisariat IV Policji	Łącznie Komisariaty Policji I-IV
Liczba postępowań wszczętych z art. 207k.k.	87	94	103	38	322
Liczba sporządzonych Niebieskich Kart	314	416	496	205	1431
Liczba osób zatrzymanych podejrzewanych o stosowanie przemocy	25	105	141	22	293

Źródło: Opracowano na podstawie danych Komendy Miejskiej Policji w Bielsku-Białej

Tabela Nr 3: Liczba bielszczan w kryzysie z powodu przemocy ze strony bliskich, przyjmowana w Podbeskidzkim Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Bielsku-Białej w latach 2008-2020

Liczba osób w kryzysie z powodu przemocy ze strony bliskich, przyjmowanych w Podbeskidzkim Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Bielsku-Białej	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba osób	387	320	469	172	248	175	222	236	162	177	137	100	128

Źródło: Opracowano na podstawie statystyk Podbeskidzkiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Bielsku-Białej

Jednocześnie, w celu zapewnienia realizacji podstawowych potrzeb w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie bielscy pracownicy socjalni umieścili poza rodziną w latach 2014-2019 łącznie 52 dzieci, według Tabeli Nr 4.

Tabela Nr 4: Liczba dzieci, które zostały umieszczone poza rodziną w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie

Kategoria spraw/rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba dzieci wyjętych z rodziny	22	17	7	2	3	1

Źródło: Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej

Zgodnie z kolejnymi Krajowymi Programami Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, nieodłącznym elementem każdego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie są oddziaływania na osoby stosujące przemoc w rodzinie. Z badania realizowanego w 2019 r. na zlecenie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika wysoka skuteczność oddziaływań wobec sprawców przemocy w rodzinie. Badanie pn. „Skuteczność oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie” pokazało, że programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie oceniane są jako skuteczne przez osoby prowadzące programy. Członkowie zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych również w większości oceniali programy jako skuteczne. Dlatego rekomenduje się dalszy rozwój i upowszechnianie realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie jako jednej z podstawowych form wsparcia rodziny doświadczającej przemocy. Zasadnym jest również podjęcie działań zmierzających do zapewnienia ciągłości realizacji programów, aby maksymalnie skrócić okres oczekiwania na udział w programie.

Na terenie województwa śląskiego w 2019 roku, podobnie jak w 2018, spośród 19 powiatów grodzkich, 17 realizowało oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. W przypadku 17 powiatów ziemskich województwa, w 2019 roku oddziaływania korekcyjno-edukacyjne prowadziło 11 powiatów. W porównaniu z rokiem 2018, w 2019 roku liczba powiatów grodzkich realizujących oddziaływania była taka sama, natomiast w przypadku powiatów ziemskich liczba powiatów realizujących tego typu działania wzrosła o 1 powiat, czyli o 10%.³²

W 2019 roku, podobnie jak w roku poprzednim, uczestnikami programów psychologiczno-terapeutycznych byli głównie mężczyźni – 66 osób, stanowiący 85,7% ogółu osób rozpoczynających udział w tego typu oddziaływaniach (w 2018 roku mężczyźni stanowili 93,4%). Ponadto, w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększył się nieznacznie odsetek kobiet stosujących przemoc w rodzinie, które poddano tego typu oddziaływaniom, gdyż było ich 11 i stanowiły 14,3% ogółu uczestników (w 2018 roku odsetek kobiet wyniósł 6,6%). Programy oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych ukończyło łącznie 66 osób, w tym 58 mężczyzn i 8 kobiet (w 2018 roku na 72 osoby kończące program było 67 mężczyzn oraz 5 kobiet).³³

Dane zawarte w Tabeli Nr 5 pokazują, że liczba osób, które ukończyły program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie w Bielsku-Białej stanowi na przestrzeni lat 2014-2020 36%-75% liczby osób, które rozpoczynają udział w programie. Najwyższy procent osób kończących ten program w stosunku do liczby osób rozpoczynających był w roku 2014 (75%), a więc w pierwszym roku sprawozdawczym, w którym realizowano dotychczasowy Miejski Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie na lata 2014-2020. W szczególnym roku 2020, pierwszym roku, w którym wprowadzono stan epidemii na terenie kraju, a jednocześnie w ostatnim roku realizacji dotychczasowego Programu, liczba osób, które ukończyły program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie stanowiła 70% liczby osób, które rozpoczęły udział w programie. Jeszcze większe różnice zauważyć można analizując liczbę osób stosujących przemoc w rodzinie, z którymi pracowały grupy robocze w ramach procedury Niebieskie Karty, a liczbą osób, które brały udział w powołanym wyżej programie. Dysproporcje te wynikają prawdopodobnie z dobrowolności uczestnictwa.

³² Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2021, s.43-45

³³ Ibidem

Ponadto program psychologiczno-terapeutyczny dla osób stosujących przemoc w rodzinie rozpoczęto realizować w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej w 2017 roku i do 2020 roku obejmował on 3-5 osób rocznie.

Tabela Nr 5: Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie poddanych oddziaływaniom korekcyjno-edukacyjnym oraz psychologiczno-terapeutycznym w Bielsku-Białej w latach 2014-2020

Program/rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie biorących udział w programach	8	9	14	19	26	15	14
Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie, które ukończyły programy	6	6	5	9	15	10	11
Liczba osób, które brały udział w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc w rodzinie	8	9	14	14	22	12	10
Liczba osób, które ukończyły program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie	6	6	5	6	11	7	7
Liczba osób, które brały udział w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc w rodzinie	-	-	-	5	4	3	4
Liczba osób, które ukończyły program psychologiczno-terapeutyczny dla osób stosujących przemoc w rodzinie	-	-	-	3	4	3	4
Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie, z którymi pracowały grupy robocze w ramach procedury „Niebieskie Karty”	403	336	276	302	267	249	203

Źródło: Opracowano na podstawie danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej

Miejski Program Oddziaływań dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie na lata 2014-2020 uwzględniał monitorowanie zachowań związanych z przemocą u osób uczestniczących w Programie w trakcie Programu i do 3 lat po jego zakończeniu, którego dokonywać miał Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

w Bielsku-Białej. Monitorowanie i ewaluacja Programu odbywała się m.in. we współpracy z prowadzącymi programy poprzez kontakt indywidualny z absolwentami Programu, a także poprzez utrzymywanie kontaktu z osobami, wobec których sprawcy uczestniczący w Programie stosowali przemoc, przy czym formy tego kontaktu chroniły bezpieczeństwo ofiar i dostarczały rzetelnych informacji o zachowaniu uczestników Programu wobec członków swej rodziny. W latach 2016 – 2020 Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej przekazał Policji i kuratorom sądowym 30 informacji o ponownych incydentach przemocy w rodzinie osób skazanych uprzednio za przemoc w rodzinie (w 2016 r. – 9 informacji, w 2017 r. – 5 informacji, w 2018 r. – 7 informacji, w 2019 r. – 3 informacje, w 2020 r. – 6 informacji). Łącznie 9 osób w latach 2016 – 2020 powróciły do zachowań polegających na stosowaniu przemocy w rodzinie i została wobec nich ponownie wszczęta procedura Niebieskie Karty (w 2016 r. – 4 osoby, w 2017 r. – 1 osoba, w 2018 r. – 2 osoby, w 2019 r. – 1 osoba, w 2020 r. – 1 osoba).

V. Analiza SWOT.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
➤ rozwinięta na terenie Bielska-Białej infrastruktura podmiotów obejmujących swoimi kompetencjami wiele aspektów zjawiska przemocy w rodzinie, w szczególności bogata oferta poradnictwa specjalistycznego, w tym psychologicznego i prawnego, oferta interwencyjna, terapeutyczna oraz oferta programów profilaktycznych, rozwijająca się sieć placówek wsparcia dziennego, ➤ prowadzenie różnorodnych działań pomocowych na rzecz wsparcia dzieci i młodzieży, ➤ istnienie na terenie miasta wielu podmiotów dysponujących dużą liczbą pracowników pierwszego kontaktu, stanowiących źródło informacji o faktach przemocy domowej (m.in. pracownicy socjalni, dzielnicowi, kuratorzy sądowi, lekarze pierwszego kontaktu, pedagodzy szkolni), ➤ „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Bielsku-Białej na lata 2014-2020” oraz dotychczas realizowany „Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2014-2020”, uwzględniające rozwiązania systemowe problemu przemocy w rodzinie, które można doskonalić, ➤ sformalizowana porozumieniami, zgodna z uchwałami Rady Miejskiej w Bielsku-Białej i Zarządzeniami Prezydenta Miasta Bielska-Białej, efektywna, wieloletnia współpraca między podmiotami systemu realizującymi zadania przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w ostatnich latach	➤ małe zainteresowanie osób stosujących przemoc w rodzinie programami korekcyjnymi oraz mało efektywna procedura motywowania ich przez podmioty systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc w rodzinie, ➤ wciąż niewystarczające upowszechnienie informacji o naturze problemu przemocy domowej oraz kompetencjach i zadaniach realizowanych przez podmioty działające na rzecz rodzin zagrożonych i dotkniętych przemocą na terenie miasta Bielska-Białej, ➤ duża rotacja kadr w służbach interwencyjnych, wymagających systematycznych szkoleń i superwizji, ➤ desensoryzacja, wypalenie zawodowe części kadry instytucji i podmiotów systemu przeciwdziałających przemocy domowej, wywołane m.in. nadmiarem obowiązków zawodowych, przeżywaniem silnych emocji w kontakcie z problemem przemocy, nieświadomością własnych kompetencji zawodowych i granic możliwości pomocy oraz niejasnymi przepisami prawa które nadmiernie biurokratyzują i wydłużają czasowo podjęcie interwencji i pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, ➤ mity i stereotypy społeczne oraz własne doświadczenia związane z przemocą, podtrzymujące przemoc w rodzinie i powstrzymujące przed ujawnieniem problemu w rodzinie i środowisku oraz poszukiwaniem pomocy, powodujące nieuzasadnione oczekiwania

realizowana również w ramach funkcjonującego Zespołu Interdyscyplinarnego, ➤ realizacja standardów i procedur diagnozy, interwencji oraz pomocy osobom poszkodowanym przemocą w rodzinie, ➤ realizacja na terenie miasta programu korekcyjno-edukacyjnego oraz programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz oferta programu terapeutycznego dla absolwentów powołanych wyżej programów, ➤ Podbeskidzki Ośrodek Interwencji Kryzysowej z dogodną lokalizacją na terenie miasta, posiadający ofertę całodobowej pomocy telefonicznej, ambulatoryjnej i hostelowej o charakterze interwencji kryzysowej, ➤ włączanie się w kampanie społeczne dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie przedstawicieli władz samorządowych, miejskich instytucji oraz organizacji pozarządowych działających na terenie miasta, ➤ współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi i przemocy w rodzinie, ➤ mobilność i elastyczność działania kadr podmiotów miejskich, ➤ wysoka świadomość dotycząca rangi problemu przemocy domowej panująca wśród kadr instytucji miejskich oraz umiejętność wykorzystania istniejącego potencjału w realizacji zadań przeciwdziałania przemocy, ➤ organizowanie systematycznych szkoleń i superwizji dla podmiotów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i gotowość do podnoszenia kompetencji zawodowych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie przez kadrę pedagogiczną, pracowników pomocy i integracji społecznej oraz funkcjonariuszy organów ścigania, ➤ postępująca profesjonalizacja organizacji pozarządowych	w stosunku do służb podejmujących interwencje wobec przemocy,
SZANSE	ZAGROŻENIA
➤ postęp w sprawie zmiany społecznych przekonań nt. zjawiska przemocy w rodzinie oraz metod przeciwdziałania	➤ przewlekłość spraw sądowych dotyczących przemocy w rodzinie, utrudniająca skuteczną pomoc dla osób

mu m.in. na skutek organizowanych ogólnopolskich oraz lokalnych kampanii społecznych w tej sprawie, ➤ rozwój infrastruktury odpowiadającej zmieniającym się potrzebom społecznym, ➤ coraz większa akceptacja społeczna dla działań podejmowanych na rzecz zapobiegania przemocy w rodzinie, ➤ wykorzystywanie instrumentów prawnych stworzonych m.in. przez ustawę z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wraz z aktami wykonawczymi oraz przepisów probacyjnych, ➤ funkcjonowanie lokalnej koalicji, która zrzesza przedstawicieli Zespołów Interdyscyplinarnych, ➤ możliwość korzystania ze środków zewnętrznych przy realizacji zadań w obszarze polityki społecznej, ➤ otwartość na budowanie współpracy instytucji i organizacji pozarządowych oraz na zlecanie zadań organizacjom pozarządowym	poszkodowanych przemocą w rodzinie oraz pracę z osobami stosującymi przemoc w rodzinie, ➤ pogarszająca się sytuacja finansowa samorządów, ➤ nisko wynagradzana kadra pomocy społecznej, ➤ pogorszenie sytuacji zdrowotnej i społeczno-ekonomicznej mieszkańców na skutek pandemii, ➤ zmniejszająca się liczba pracowników socjalnych, ➤ dziedziczenie ubóstwa i pokoleniowe dziedziczenie przemocy
---	---

VI. Założenia, cele i rezultaty Programu oraz jego adresaci.

Miejski Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2021-2030 stanowić ma część całego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz uzupełniać różne formy interwencji prawnych i administracyjnych podejmowanych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Cele programu:

1. Uzupełnienie programem działań psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, istniejących form interwencji – prawnej, w tym karnej i administracyjnej, podejmowanych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.
2. Powstrzymanie osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym stosowaniem przemocy.
3. Uznanie przez osobę stosującą przemoc w rodzinie swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy.
4. Zdobycie i poszerzenie wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie.
5. Zmiana zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przez nie przemocy oraz zwiększy zdolność do samokontroli agresywnych zachowań i do konstruktywnego życia w rodzinie.
6. Kształtowanie u osób stosujących przemoc, umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie oraz umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez stosowania przemocy.
7. Uzyskanie informacji o możliwościach podejmowania dalszej pracy terapeutycznej.

Praca z osobami stosującymi przemoc w rodzinie jest niezbędnym uzupełnieniem działań pomocowych kierowanych do osób doznających przemocy w rodzinie i bez niej trudno wyobrazić sobie skuteczną pomoc rodzinie z problemem przemocy. Jest elementem budowania bezpieczeństwa zarówno osoby pokrzywdzonej, jak i całej rodziny. Niniejszy Program wzbogacono m.in. o działania z zakresu profilaktyki sprawstwa tj. działania skierowane do młodzieży, w tym młodzieży stosującej lub narażonej na działania agresywne, a w przyszłości narażonej na stosowanie przemocy. W Programie znalazły się działania oparte na uczestnictwie miasta w kampaniach edukacyjnych, dofinansowywaniu szkolnych programów profilaktycznych, upowszechnianiu informacji o naturze problemu przemocy domowej oraz kompetencjach i zadaniach realizowanych przez podmioty działające na rzecz rodzin zagrożonych i dotkniętych przemocą na terenie miasta. Ponadto w Programie uwzględniono przeciwdziałanie desensoryzacji, wypaleniu zawodowemu kadry

instytucji przeciwdziałających przemocy domowej, nie pomijając dbania o rozwój zintegrowanego systemu reagowania i współdziałania w sytuacjach przemocy. Nie do przecenienia jest rozwijanie współpracy w ramach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie miasta służącej rekrutacji uczestników Programu. Program uzupełniają ponadto: program psychologiczno-terapeutyczny dla osób stosujących przemoc w rodzinie, program wspierający, terapeutyczny dla osób, które ukończyły program psychologiczno-terapeutyczny lub program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie, a także prewencyjny program dla osób nie radzących sobie z agresją.

Uczestnictwo w programach dla sprawców przemocy domowej rzadko rozpoczyna się od spontanicznego poszukiwania pomocy przez kandydata. Dlatego podjęcie udziału i skuteczność realizacji takich programów rodzi poważne trudności i stanowi specyficzne wyzwanie dla organizatorów. W zasadzie, w większości przypadków, podstawową lub bardzo istotną rolę w tej sprawie odgrywają różne formy nacisku a nawet presji administracyjno-sądowej. W większości programów dla sprawców realizowanych w USA przyjmuje się zasadę, że do takich programów powinno się przyjmować tylko te osoby, wobec których zarządzono jakąś formę nadzoru sądowego (cywilną lub karną). Oprócz kierowania się powyższą zasadą, pożądane będzie poszukiwanie różnych innych okazji sytuacyjnych i instytucjonalnych do organizowania i realizacji niniejszego Programu w zależności od naboru do niego różnego typu kandydatów, a w szczególności:

- 1) osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, w tym osób, które w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie zostały zobowiązane przez sąd do uczestnictwa w programie,
- 2) osób będących sprawcami przemocy w rodzinie, które uczestniczą w terapii uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych substancji odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, prowadzonej w zakładach opieki zdrowotnej – w tym przypadku programy korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii,
- 3) osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w przedmiotowym Programie, w szczególności tych, których uczestnictwo wynika z ich osobistych decyzji podejmowanych w związku z ich kontaktem z instytucjami i organizacjami zajmującymi się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Do Programu nie będą rekrutowane osoby nie będące mieszkańcami Bielska-Białej, osoby chore psychicznie, nałogowi hazardziści, osoby uzależnione, które nie przeszły podstawowego cyklu terapii. Dokonując wyboru grupy beneficjentów spośród grup przedstawionych powyżej (wyodrębnionych ze względu na sposób kwalifikowania do programu), realizatorzy opracują:

- szczegółowe zasady selekcji i naboru uczestników uwzględniające rozpoznanie ich sytuacji rodzinnej i diagnozę ich osobowości i stanu psychicznego,
- reguły uczestnictwa w programie uwzględniające formalne wymogi dotyczące systematycznej obecności w zajęciach oraz bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach oraz w innych miejscach pobytu.

Realizacja przedmiotowego Programu uwzględnia wstępne rozpoznanie diagnostyczne oraz pogłębioną diagnozę osób stosujących przemoc. We wstępnym rozpoznaniu diagnostycznym sprawdzane będą przypadki poważnych zaburzeń emocjonalnych występujących u części sprawców przemocy i przewidywane stosowne działania wobec osób wymagających profesjonalnej terapii. Udział osób z poważnymi zaburzeniami emocjonalnymi, w szczególności z zaburzeniami osobowości antyspołecznej oraz zaburzeniami osobowości pogranicznej w Programie mógłby tworzyć poważne przeszkody w realizacji zajęć edukacyjno-korekcyjnych. Uzyskiwanie informacji od uczestników programu dotyczących ich życia osobistego powinno być objęte zasadą poufności z wyjątkiem informacji wskazujących na popełnianie czynów zabronionych przez prawo. Rozpoznanie indywidualnej sytuacji powinno obejmować m.in. takie zagadnienia jak:

- rzeczywiste okoliczności skierowania do programu,
- określenia czy uczestnik programu aktualnie stosuje przemoc,
- najgroźniejsze i typowe formy i okoliczności przemocowych zachowań,
- aktualną sytuacją rodzinną i zawodową oraz cechy osobiste istotne dla pracy korekcyjnej.

Pogłębiona diagnoza dotyczyć może w szczególności takich zagadnień jak:

- historia relacji, w których występuje przemoc oraz poprzednich związków,
- historia interwencji związanych przemocą,
- historia pomocy medycznej i psychoterapeutycznej w zakresie zaburzeń psychicznych,
- doświadczenia związane z nadużywaniem alkoholu i narkotyków,
- historia agresywnych i przemocowych zachowań w innych sytuacjach życiowych,

- kontakty z wymiarem sprawiedliwości,
- historia edukacyjno-zawodowa,
- charakterystyka szczegółowa zachowań i postaw przemocowych.

Reguły uczestnictwa w Programie w formie dokumentu podpisywanego przez beneficjentów (kontrakt) powinny obejmować w szczególności:

- formalne wymogi dotyczące systematycznej obecności w zajęciach,
- obowiązek bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach,
- zobowiązanie do powstrzymywania się od przemocowych zachowań i postaw w kontaktach z członkami rodziny i z innymi ludźmi,
- wymóg uznania osobistej odpowiedzialności za fakty stosowania przemocy w rodzinie.

Fakt uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, przez osobę której uczestnictwo wynikało z jej osobistej decyzji, powinien być objęty tajemnicą, z wyłączeniem możliwości informowania instytucji i organizacji, które skierowały do Programu oraz członków rodziny.

W trakcie realizacji Programu, w którym uczestniczą osoby aktualnie kontaktujące się z członkami własnej rodziny, pożądane jest okresowe uzyskiwanie informacji o rzeczywistej sytuacji w rodzinie w zakresie związanym z przeciwdziałaniem przemocy, czyli monitorowanie zachowań i sytuacji rodzinnych.

Program oparty ma być na modelu integracyjnym, łączącym wybrane elementy tradycyjnych modeli z uwzględnieniem modelu społeczno-kulturowego. Integracja dotyczyć winna przede wszystkim następujących elementów:

- edukacji na temat kulturowo-obyczajowych zjawisk wspierających i przeciwstawiających się przemocy oraz konfrontowania ze stereotypami promującymi przemoc,
- promocji wartości i idei wspierających godność osoby, dobro rodziny, równość płci, a także odpowiedzialności za osobiste decyzje i gotowość ochrony słabszych,
- stosowania procedur behawioralno-poznawczych w celu korygowania postawi zachowań związanych z przemocą,
- uczenia umiejętności konstruktywnej komunikacji interpersonalnej oraz samokontroli.

Program uwzględnia zbiór podstawowych przekonań i sądów dotyczących mechanizmów przemocy domowej oraz sposobów jej powstrzymywania:

- przemoc domowa jest wyuczonym zachowaniem, które przynosi zyski i straty dla sprawcy,
- przemoc domowa jest tolerowana i wzmacniana przez postawy i poglądy wielu ludzi, często zakorzeniona jest we wzorach postępowania, przekazywanych z pokolenia na pokolenie,
- przemoc domowa jest szkodliwym i raniącym nadużywaniem siły i władzy oraz dążeniem do kontrolowania współmałżonki/współmałżonka, partnerki/partnera, dziecka lub sytuacji rodzinnej,
- można nauczyć się nie stosowania przemocy, nigdy nie należy godzić się na przemoc i nie należy rezygnować z jej powstrzymania,
- stosowanie przemocy w żadnym przypadku nie może być usprawiedliwiane stwierdzeniem, że było skutkiem prowokacji ze strony ofiary,
- korzenie przemocy domowej tkwią w stereotypach kulturowych i obyczajowych dotyczących płci, rasy, orientacji seksualnej, które usprawiedliwiają dyskryminację jednostek i grup społecznych,
- stosowanie przemocy domowej jest wyborem, za który sprawca ponosi odpowiedzialność moralną i prawną.

Priorytety programu:

- zasada ochrony bezpieczeństwa, autonomii i dobra osób krzywdzonych przez osobę stosującą przemoc oraz nieakceptowanie takich sytuacji i zachowań, które mogłyby akcentować współodpowiedzialność osoby krzywdzonej za przemoc wobec niej stosowaną,
- promowanie wysokich standardów etycznych i pragmatycznych, opartych na aktualnej wiedzy i badaniach,
- dbanie o to, by program przyczyniał się do faktycznych zmian w postawach i zachowaniach oraz zwiększał poczucie odpowiedzialności za własne czyny, a także by sprawcy przemocy uczestniczący w programie byli traktowani w sposób nienaruszający ich godności,

- współpraca i komunikacja w czasie realizacji programu z podmiotami udzielającymi wsparcia i pomocy ofiarom przemocy.

Zawartość merytoryczna Programu koncentruje się wokół następujących elementów:

- Edukacja – dostarczanie informacji, które pomogą uczestnikom zrozumieć dynamikę przemocy w kontekście procesów socjalizacji w roli męskiej. Edukacja koncentruje się na wszystkich przekonaniach i postawach, przy pomocy których sprawcy usprawiedliwiają stosowanie przemocy. Uczestnicy uczą się w jaki sposób ich zachowanie krzywdząco wpływa na członków ich rodziny i na ich wzajemne relacje oraz przygotowują się do wzięcia pełnej odpowiedzialności moralnej i psychologicznej za swoje czyny, a także do rozpoczęcia pozytywnych zmian w ich relacjach osobistych.
- Rozpoznawanie i zmiana systemu przekonań i postaw osobistych – program tworzy okazje do badania osobistego systemu przekonań, postaw i nastawień emocjonalnych, które inicjują i wzmacniają stosowanie przez nich przemocy. Promuje wartości i postawy które stanowią konstruktywną alternatywę wobec postaw wspierających przemoc.
- Zmiany behawioralno-poznawcze – uczestnicy, którzy autentycznie zaczną angażować się w proces zmiany zachowań i postaw otrzymują możliwość ćwiczenia nowych konstruktywnych form myślenia i reagowania, służących skutecznej kontroli nad szkodliwymi zachowaniami oraz sprzyjających odpowiedzialnemu podejmowaniu decyzji w sytuacjach konfliktowych i utrzymywaniu egalitarnych relacji międzyludzkich bez przemocy.

Do szczególnie istotnych tematów wokół których będzie koncentrować się większość oddziaływań edukacyjnych można zaliczyć: społeczno-kulturowe źródła i okoliczności towarzyszące przemocy domowej; problemy władzy i kontroli w relacjach międzyludzkich, planowanie i rozwijanie samokontroli, alkohol i patologia społeczna, komunikacja interpersonalna, promocja pozytywnych standardów i wartości życia rodzinnego, przemoc seksualna, dzieci, przemoc i wychowanie, tolerancja i szacunek wobec osób starszych i niepełnosprawnych, możliwość podejmowania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie działań terapeutycznych.

Miejski Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2021-2030 realizowany ma być etapowo:

- 1) Etap 1: Ustalenie zasad współpracy podmiotów systemu przy realizacji niniejszego Programu, zwłaszcza w zakresie zasad kierowania do Programu osób stosujących przemoc w rodzinie m.in. przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz zasad interdyscyplinarnego monitorowania i ewaluacji programu.
- 2) Etap 2: Nabór uczestników do programu, diagnoza i ustalenie reguł uczestnictwa w programie w formie dokumentu podpisywanego przez beneficjentów (zawarcie kontraktów podczas indywidualnych konsultacji). Diagnoza uwzględnia rozpoznanie sytuacji rodzinnej i diagnozę funkcjonowania (aktualnego oraz w przeszłości), diagnozę osobowości oraz stanu psychicznego. Kontrakt dotyczy formalnych wymogów dotyczących systematycznej obecności w zajęciach oraz bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach oraz w innych miejscach pobytu, a także sankcje za uchylanie się od udziału w programie oraz zobowiązania do powstrzymywania się od spożywania alkoholu i zażywania substancji psychoaktywnych.
- 3) Etap 3: Realizacja podstawowego cyklu grupowych zajęć korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie według standardów określonych w przepisach wykonawczych do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz zaleceń organów nadzorczych. Do metod stosowanych podczas Programu wobec uczestników należeć będą m.in. wykład, dyskusja, drama i burza mózgów.
- 4) Etap 4: Realizacja ponadpodstawowego cyklu zajęć, mającego na celu pogłębienie i indywidualizację oddziaływań korekcyjnych wobec uczestników wraz z realizacją indywidualnych sesji o charakterze psychoterapeutycznym (II część spotkań). Program psychologiczno-terapeutyczny, a następnie program wspierający, terapeutyczny, może być proponowany uczestnikom przedmiotowego programu zawsze tylko jako dobrowolne uzupełnienie lub kontynuacja programu korekcyjno-edukacyjnego.
- 5) Etap 5: Ewaluacja programu oraz wykorzystywanie ich w pracach nad doskonaleniem i upowszechnianiem dalszych oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, na zakończenie programu ale także na każdym z etapów jego realizacji.

Minimum programowe, w szczególności etapu diagnozy, etapu korekcyjno-edukacyjnego i monitoringu, określają przepisy prawa, w szczególności Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i zalecenia organów nadzorczych.

Zakładane rezultaty Programu:

1. Zwiększenie poziomu wiedzy uczestników Programu na temat przemocy w rodzinie.
2. Wzrost świadomości uczestników Programu stosowanych zachowań przemocowych.
3. Wzrost liczby osób stosujących w przeszłości przemoc wobec osób najbliższych wyposażonych w umiejętności kontrolowania swoich zachowań agresywnych i konstruktywnego rozwiązywania konfliktów.
4. Zmniejszenie społecznej tolerancji wobec przemocy w rodzinie.
5. Wzrost liczby osób, które ukończyły Program nie powracając do zachowań przemocowych.
6. Rozwój efektywnej współpracy podmiotów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu realizacji Programu w zakresie profilaktycznym, wychowawczym i informacyjnym, korekcyjno-edukacyjnym oraz psychologiczno-terapeutycznym i wspierającym.

Zgodnie z zaleceniami dotyczącymi opracowania i realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na terenie województwa śląskiego na rok 2021, program korekcyjno-edukacyjny winien zostać opracowany na piśmie i stanowić odrębny dokument. Przebieg realizacji programu oraz działania ewaluacyjne i monitorujące także będą dokumentowane. Wobec powyższego szczegółowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych będzie przyjmowany do realizacji oraz realizowany każdorazowo na podstawie oferty złożonej przez realizatora, uwzględniającej przepisy prawa i powołane wyżej zalecenia, a także dostępne rekomendacje organów kontrolnych i nadzorczych, w szczególności Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach.

Podobnie, zgodnie z zaleceniami dotyczącymi opracowania i realizacji programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na terenie województwa śląskiego na rok 2021, program ten przyjęty do realizacji winien zostać opracowany na piśmie i stanowić odrębny dokument. Wobec powyższego szczegółowy program psychologiczno-terapeutyczny będzie przyjmowany do realizacji oraz realizowany każdorazowo na podstawie oferty złożonej przez realizatora, uwzględniającej przepisy prawa i powołane wyżej zalecenia, a także dostępne rekomendacje organów kontrolnych i nadzorczych, w szczególności Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach.

Programy wspierające, terapeutyczne dla osób stosujących przemoc w rodzinie, zgodnie z wytycznymi Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na 2021 rok, zmierzać będą m.in. do utrwalenia i wzmocnienia-zapoczątkowanych zmian oddziaływaniami korekcyjno-edukacyjnymi lub psychologiczno-terapeutycznymi.

VII. Realizatorzy i Partnerzy Programu.

Głównym realizatorem niniejszego Programu będzie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej. Możliwa będzie realizacja tego Programu przez inną jednostkę wskazaną przez Prezydenta Miasta Bielska-Białej. Partnerami realizacji Programu będą podmioty systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności współpracujące w ramach Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej. Zakłada się m.in. nadzór nad realizacją Programu zgodnie z założonymi celami działaniami skierowanymi na osiągnięcie wskazanych rezultatów, rekrutację uczestników programu, pozyskanie osób prowadzących zajęcia indywidualne i grupowe etapu korekcyjno-edukacyjnego oraz terapeutycznego, a także monitoring i ewaluację Programu. Program będzie realizowany w oparciu o zasoby lokalowe MOPS w Bielsku-Białej lub innego podmiotu systemu wskazanego przez Prezydenta Miasta Bielska-Białej. Prowadzący zajęcia z uczestnikami posiadać winni stosowne kwalifikacje określone przepisami prawa, w szczególności powołanego wyżej Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne. Z uwagi na charakter Programu, rekomenduje się realizację zajęć grupowych przez co najmniej dwóch prowadzących, a z uwagi na społeczno-kulturowe źródła przemocy, najlepiej przez kobietę i mężczyznę. Rekrutacji powinna dokonywać osoba, której

kompetencje pozwalają na wykluczenie z udziału w Programie uczestników z przeciwwskazaniami określonymi przepisami prawa, w szczególności wymienionymi powyżej w Programie.

Program zakłada również współpracę interdyscyplinarną i promuje rozwiązania systemowe. W Bielsku-Białej funkcjonuje system instytucji, organizacji i służb społecznych, który ma na celu przeciwdziałanie zjawisku przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenie dostępności interdyscyplinarnej pomocy im udzielanej oraz zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Od 2007 r. Miasto Bielsko-Biała na prawach powiatu realizowało program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz miejskimi jednostkami organizacyjnymi, zapraszając do współpracy m.in. organy ścigania, Sąd Rejonowy w Bielsku-Białej, w tym Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej do wykonywania orzeczeń w sprawach karnych, a także Kuratora Okręgowego, zakłady leczenia odwykowego i kluby trzeźwościowe. Miasto będzie kontynuować działania zmierzające do rozwijania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz wykorzystywać kompetencje celem zaproszenia do współpracy w ramach realizacji niniejszego Programu m.in. organy ścigania, wymiaru sprawiedliwości, Areszt Śledczy w Bielsku-Białej, zakłady leczenia odwykowego i organizacje pozarządowe, a także regionalne i ogólnopolskie podmioty realizujące działania w obszarze profilaktyki i pracy ze sprawcami przemocy domowej.

Realizacja przedmiotowego Programu uzależniona będzie od zaangażowania poszczególnych jego realizatorów, w tym współpracy z instytucjami wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania, także w sprawie naboru uczestników Programu.

VIII. Zasady finansowania Programu.

Realizacja zadań Programu należących do zadań administracji rządowej zleconych miastu na prawach powiatu realizowana będzie w zależności od zapewnienia środków z budżetu państwa. Przedsięwzięcia związane z profilaktyką przemocy oraz innymi zadaniami Programu mogą uzyskać dofinansowanie z innych źródeł, w tym środków przeznaczonych na realizację Gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych uchwalanego corocznie przez Radę Miejską w Bielsku-Białej. Istnieje również możliwość pozyskania grantów z innych źródeł. Realizacja części zadań nie wymaga dodatkowych nakładów finansowych, stanowiąc wkład własny indywidualnych osób, instytucji i organizacji pozarządowych. Realizacja Programu, szczególnie na etapie ponadpodstawowym, uzależniona będzie od aktualnych potrzeb lokalnych, współdziałania lokalnych podmiotów w trakcie naboru uczestników i środków pozyskany na ten cel. Szczegółowy plan wydatków Programu zawierają coroczne uchwały budżetowe miasta Bielska-Białej.

IX. Harmonogram, monitorowanie i ewaluacja Programu.

Zakłada się realizację zajęć Programu w cyklach związanych z jego finansowaniem, a więc nie dłuższych niż rok budżetowy. Program uwzględnia monitorowanie zachowań związanych z przemocą u osób uczestniczących w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w trakcie programu i do 3 lat po jego zakończeniu, którego dokonywać będzie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej. Monitorowanie i ewaluacja Programu może odbywać się m.in. we współpracy z instytucjami i organizacjami prowadzącymi programy przeciwdziałania przemocy i pomagania osobom doświadczającym przemocy w rodzinie, poprzez kontakt indywidualny z absolwentami programu, a także poprzez utrzymywanie kontaktu z osobami, wobec których sprawcy uczestniczący w programie stosowali przemoc, przy czym formy tego kontaktu powinny chronić bezpieczeństwo ofiar i dostarczać rzetelnych informacji o zachowaniu uczestników programu wobec członków swej rodziny. Do wskaźników programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych należą³⁴: liczba podmiotów realizujących ww. programy, liczba osób, które przystąpiły do ww. programów, liczba osób, które ukończyły ww. programy, liczba edycji ww. programów.

Ponadto program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych będzie uzupełniony ofertą programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz programami wspierającymi, terapeutycznymi, przeznaczonymi dla osób, które ukończyły program korekcyjno-edukacyjny lub psychologiczno-terapeutyczny. Dane do badania skuteczności programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz programów wspierających, terapeutycznych będą gromadzone

³⁴ Na podstawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021, op. cit.

przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej lub inne organizacje realizujące programy. Do wskaźników programu psychologiczno-terapeutycznego należą³⁵: liczba osób, które po ukończeniu programu powróciła do zachowań polegających na stosowaniu przemocy w rodzinie. Do wskaźników programu wspierającego dla osób stosujących przemoc w rodzinie, które ukończyły program korekcyjno-edukacyjny lub psychologiczno-edukacyjny należą³⁶: liczba osób uczestniczących w programach wspierających dla osób stosujących przemoc w rodzinie, liczba realizowanych ww. programów.

Realizacja wskazanych wyżej celów Programu będzie monitorowana w oparciu o ww. wskaźniki przez analizę sprawozdań z realizacji uchwał Rady Miejskiej w Bielsku-Białej, przygotowywanych przez realizatorów corocznie za poprzedni rok budżetowy. Prezydent Miasta Bielska-Białej po upływie każdego roku budżetowego przedkłada Radzie Miejskiej w Bielsku-Białej sprawozdanie z realizacji niniejszego Programu za poprzedni rok budżetowy. Charakterystykę sytuacji wyjściowej zawierają powołane wyżej raporty z lokalnych badań społecznych w zakresie zagrożenia problemem przemocy w rodzinie na terenie Bielska-Białej oraz efektywności działania lokalnego systemu przeciwdziałania problemom przemocy w rodzinie. Ponadto monitoring będzie odbywał się w oparciu o dostępne statystyki oraz badania społeczne, w szczególności zawierające ewaluację realizacji Programu.

³⁵ Ibidem

³⁶ Ibidem

